

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

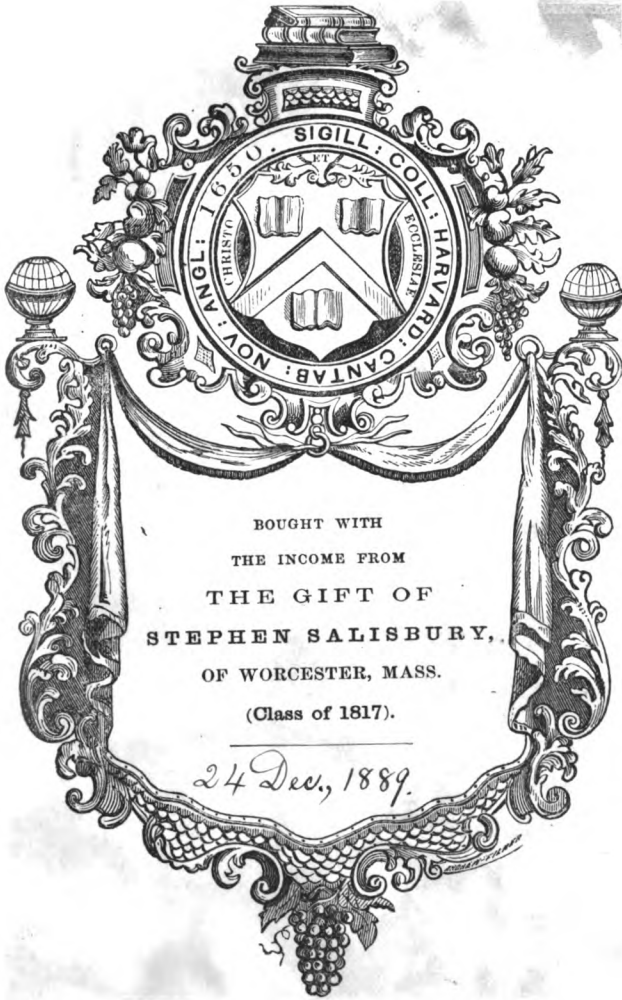
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

**Comoediae
elegiacae
edidit
commentario
critico ...**

1LV240.30

2

9478

COMOEDIAE ELEGIAE

EDIDIT COMMENTARIO CRITICO INSTRVXIT
PROLEGOMENA SCRIPSIT

ERNESTVS MVELLENBACH
PHIL. DR.

FASCICVLVS PRIMVS
de Blois
VITALIS AVLVLARIA

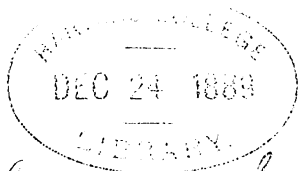
e
BONNAE

APVD EDVARDVM WEBER (IVLIVM FLITTNER)

CICICCCCLXXXV

~~IV. 3198~~

ML v 240.30

Salisbury Fund.

111

FRANCISCO BVECHELER
EDVARDO LVEBBERT
HERMANNO VSENER

S

PROLEGOMENA DE COMOEDIIS ELEGIACIS.

Comoediarum elegiacarum nomine liceat comprehendere nonnulla poemata, quae uariis locis a uariis poetis composita in eo omnia concinunt, quod elegiacis uersibus aut comicarum fabularum argumenta enarrant aut narratione hic et illic interposita ipsa per diuerbium decurrentia scaenicarum similitudinem quandam prae se ferunt¹, quarum magna pars fortasse latet adhuc in bybliotheccis Germaniae, Angliae, Galliae, Italiae², nonnullae nouissimis potissimum decenniis editae sunt: Vitalis poetae qui plerumque audit Blesensis Amphitryon et Aulularia (siue Geta et Querolus), Guilielmi Blesensis Alda, Matthaei Vindocinensis Miles gloriosus, Milo, Lydia, Ricardi Venusini liber de Paulino et Polla, Mauriliani cuiusdam Pamphilus, denique incertorum auctorum Baucis

¹ sero scripsit se de iis egisse RPeiper in *Archiv f. Literaturgesch.* V 493 sqq. qui quae dixit, eorum gaudeo pleraque cum meis conuenire, alia suo loco tangam.

² exempli gratia quae legitur in codice reginae Christinae no. 344 narratio de Pamphilo amatore Glyceria uirgine Birria seruo fabula eius generis uidetur esse, neque multum ab iis abhorrent breuiores quaedam historiologiae per diuerbium compositae uelut illa de duobus clericis et rustico (ap. Hauréau, *Notices et extraits* XXIX 2 pg. 322 sq.).

et Babio¹. uidemus non omnium siue originem siue aetatem notam esse: nam Vitalis etsi nomen ipse nobis tradidit, de aetate aut origine sua nihil addidit. quarum ex historia aetatem accuratius definire possumus, hae sunt: Guilielmi Blesensis Alda, Matthaei Vindocinensis comoediae, Ricardi Venusini de Paulino et Polla libellus. nam Guilielmus Blesensis ab anno 1167—1169 abbas monasterii Maniacensis fuit, qua dignitate defunctum quasi consolatus eum uidetur esse frater Petrus Blesensis laudatione operum ipsius²: ‘nomen uestrum diuturniore memoria quam quattuor abbatiae commendabile reddent tragoedia uestra de Flaura et Marco, uersus de Pulice et Musca, comoedia uestra de Alda, sermones uestri.’ itaque uidetur Guilielmus opera illa, inter quae uersus de Pulice et Musca Alda priores fuisse ipse narrat³, aut ante iter Siciliense aut in Sicilia composuisse: atque

¹ de editionibus Vitalis postea agam. Aldam ediderunt Wright Percy Society VIII anni 1842 mens. decembr., cuius editionis non multa impressa sunt exemplaria, pleraque postea oppressa, et Du Méril, Poésies inédites du moyen âge pg. 421 sqq. qua cum editione librum uetustissimum Lambacensem ipse contulit. Militem edidit Du Méril, Origines latines du théâtre moderne, appendices pg. 285 sqq. de editione Milonis uide praefationem. Lydiam publicauit Du Méril, Poésies inédites pg. 350 sqq. librum secutus permalum, ut multa uix intellegi possint, Ricardi libellum de Paulino et Polla id. ibid. pg. 374 sqq. comoediam de Baucide edidit Hagen in Fleckeiseni annal. XCVII (1868) pg. 711 sqq., comœdiam de Babione Wright, Early mysteries and other latin poems pg. 65 sqq., non bene, Pamphilum Goldast Ovid. Erot. pg. 75 sqq.

² Petri Blesens. epistol. 93.

³ in prooemio Aldae.

certe in Sicilia facilius quam in Gallia fieri potuit ut inueniret et imitaretur Aldae exemplar 'de Menandri raptum sinu'. Matthaeum autem Vindocinensem constat poema de Tobia dedicauisse Bartholomaeo archiepiscopo Turonensi, qui hoc munere functus est inde ab anno 1174 usque ad a. 1206, tum uero cum ad eum mitteretur opusculum non diu regnabat, lucebat quasi 'lux noua' teste Matthaeo¹. atqui Tobiae historia poetae huius artes siue potius inepta artificia iam maturissima ut ita dicam praebet et omnium eius operum primum est, ut haud sine iure ponamus id opus quasi fastigium poeseos et uitae eius ἀκμὴν quam Graeci uocant tenere, comoediarum eius nullam multo post annum 1175 factam, ueri similis omnes eas priores esse carmine de Tobia. Certe Militem et Lydiam prima esse Matthaei poemata ipse confitetur in prooemio Lydiae:

'Postquam prima Equitis ludentis tempora risit,
mox acuit mentem musa secunda meam'.

haec igitur cum Guilielmi comoedia fere aequales videntur. denique Pollae Paulini Fulconis fata ipsi aequalium qui narrauit Ricardus Venusinus dedicauit Friderico Caesari, laudat uicarium regis ducem Raynaldum², id est ducem Spoletanum, Friderici II. legatum. Fridericus autem caesarea corona ornatus est anno 1220, mortuus 1250. hos intra annos scripta sit comoedia necesse est. dein Raynaldus ille legatus Caesaris regnum moderabatur annis 1228 et 1229³;

¹ uide prolog. Tobiae.

² in fine:

'Raynaldi mox Fulco ducis regnum moderantis
prouocat examen.'

³ uide Winkelmann, Geschichte Kaiser Friedrichs II. pg. 290.

postea cum captus et omnibus bonis priuatus sit ab imperatore anno 1231¹, non ueri simile uidetur post annum 1231 poetam Caesaris eum cum maximo honore quasi summum iudicem commemorasse. itaque intra hos annos uidetur composita esse fabula, hoc est quinque uel sex decenniis post Matthaëum et Guilielmum. miror Merilium uirum alioqui satis cautum hoc indicio plane neglecto fabulam adscripsisse poetae Friderici tertii aequali. quod uel ob res ex historia et administratione regni sumptas falsum est. plura de his dicam in praefatione ad fabulam illam.

Quod si his constitutis incertarum et praecipue Vitalianarum statuere conamur fabularum aetatem, Matthaëo uetustiore fuisse Vitalem ex ipsius locis a Matthaëo laudatis atque expressis elucet. quorum quidem unum iam Osann adnotauit ex Aequiuocis Matthaëi, plures ipse addam, insuper adscribam aliorum saeculi XII et XIII scriptorum locos, unde Vitalis poemata ante medium saeculum duodecimum maxime nota fuisse facile intellegas. enumerabo singulos quoad fieri potest secundum aetatem.

Gerhohus Reicherspergensis in uita beatorum abbatum Formbacensium Berengeri et Wirntonis² (ap. Pez. thesaur. anecdot. I 3 400 A):

‘Qui uelit, legat, qui nolit, respuat, quia sicut poeta dicit *carmina nulla placent*’.

cf. Amphitr. uersum 12.

¹ uide Winkelmann l. l. pg. 217 sq. et 366.

² de hoc testimonio uide Haupt, Jahrbücher der Litteratur, Vindobonae 1837 pg. 105 sqq.

Idem (pg. 402 D): 'Procedebat autem ipse, sicut crebro solebat; minister eius, onustus copiis nummorum, ut alterum *Getam putares*, anhelus sequitur'.

cf. *Amphitr.* u. 139 sqq.

Gerhohus mortuus est die 27. mens. iun. anni 1169.

Matthaeus Vindocinensis in libro *Aequiuoc.* s. u. lentus:

'quandoque piger. unde Ouidius Epistola: Hanc tua Penelope lento tibi mittit Vlix, et in Geta: Birria quid (*lege qui*) nimis est lentus, asellus erit'.

est *Amphitryonis* u. 168¹.

Idem in *Lydia*:

'quis stupet insidias Iouis aut facinus deitatis
 si recolit, quae sit Lydia, quidue potest?
 quis Ioue miratur lusum semel *Amphitryona*,
 cum lusit Decium Lydia fraude quater?
 credere quod nihil est aliquid fuit *Amphitryoni*,
 quod uidet (*l. uidit Du Ménil*) Decius, credidit
 esse nihil.

conueniens parili fraus fraude refellit utrumque,
 lusus uterque dolo non putat esse dolum'.

alludit aperte ad *Amphitryonem Vitalis*, praecipue ad u. 524 sqq.

Idem ibidem:

'sit color in uerbis, blando sit risus in ore:
 sic sta, sic loquere, sic tua uerba loca'.

cfr. *Aulul.* 361, 362:

'castigat formatque hominem: sic ergo loquaris,
 sic tibi, sic Querulo, sic mihi, sic aliis.'

Idem eodem loco:

¹ hunc locum enotauit iam Osann, pg. VIII.

‘dixit et emulcens animum sua brachia collo
iactat et illa premit, quae cupit ille premi’.
cfr. Amphitryon. 95, 96.

‘Dependet collo Iouis illa premitque beato
pondere colla Iouis. sic amat ille premi’.

Idem ibidem:

‘haec rogat, ille negat’.

cfr. Aulular. 456: ‘hic rogat, ille negat’.

De aetate Matthaei Vindocinensis uide quae supra
dixi.

Guilielmus Blesensis in Alda u. 8 et in uersu
paenultimo: ‘acta placent’; idem legimus Aulular. u. 10 et
u. 792. cf. ‘cuncta placent’ Amphitr. 532.

De aetate Guilielmi uide supra.

Alexander Neckam in nouo Aesopo fab. XXVI
‘dicta placent’. idem habes Aulular. 383.

Alexander Neckam natus est anno 1157, mortuus
est intra annos 1215 et 1227.

Gualfredus de Vino Saluo in Poetria inde a
u. 1367 describit morem pigri serui a domina mane uo-
cati. huius serui nomen *Birria*, ac tota descriptio trans-
lata est ex Amphitr. 61 sqq. Gualfredus dedicauit Poe-
triam Innocentio papae tertio (1198—1216), deplorauit
in ea mortem Ricardi regis Angliae (factam anno 1200).
nomen Birriae seruo pigro et nequam datur etiam in
fabula de Pamphilo et Glyceria¹, quae legitur in
codice exeunte saec. XII scripto, et in Baucide, et in
Alda teste codice Lambacensi pro appellatiuo ponitur:

‘Byrria seruus erat, et nomen Spurius illi’.

¹ uide supra pg. 5 adn. 2.

denique in cantilena de certamine uini et aquae¹ quam composuisse fertur Primas ineunte saec. XIII confer-
tur cum Geta (sicut in Amphitryone Vitalis) et cum
Dauro (ut in comoedia de Baucide):

‘Et qui tuus est amator,
homicida, fornicator,
Daurus, Geta, Birria’.

Astensis poeta in Nouo Auiano III 2 u. 5 sq.
edit. Gros:

‘dantur dona Getae, nil est nisi fama poetae,
pro fama solum da, mea Clio, sonum’.

‘*Gete i. e. ioculatori*’ codex M. hae fabulae leguntur
in codicibus exeunte saec. XII scriptis.

Euerardus Bethuniensis, Laborinti tractat. III
u. 17, 18 (apud Polyc. Leyser pg. 795 sqq.)

‘laudit (*lege* plaudit) Geta gemens, quia captus
Mercuriali
arte Iouem lectus Amphitryonis habet.’²

Euerardus anno 1212 scripsit Graecismum, paullo
post eum Laborintum.

Comoediae de Babione u. 177 sq.:

‘hostes si tales sensisses Troia, maneres,
nec raperent Danai Tyndaridem Paridi.’

cf. Amphitr. 491 sq.:

‘o faciles dare terga uiri! si Graecia tales
misisset quondam, nunc quoque Troia foret.’

¹ edidit eam nouissime, qui collegit carmina uagorum
(Peiper) Lipsiae 1879 pg. 57 sqq.

² uideo hunc locum etiam commemorasse Le Clerc, Histoire
littér. XXII 41, qui scripsit ludit.

ibidem u. 424:

‘hypocrisim dolus hic religionis habet.’

cfr. Aulular. 630:

‘talis in hypocritae est religione color.’

Hugo Trimbergensis in registro multorum auctorum, quod teste auctore compositum est a. 1280 p. Chr. n.¹:

‘sequitur Ouidium Getha mouens risum
quem licet falsidicum non reor inuisum:
Grecorum studia nimiumque diuque sequutus
Anphitryon aberat et sibi Geta comes’.

dein :

‘Querulus et Merulus his adiciantur
qui non ut in nomine re confederantur.
Nam Querulus falsidicus totus et iocosus,²
Merulus veridicus et totus seriosus.
Committens olle frageli Queruli pater aurum
effecerat in tytulo funerum esse fidem’.

Merulum non noui (incipit :

‘Cum multos homines in fraude perire uiderem,
pertimui culpam, si uera tacendo tenerem’),

Geta est Amphitryon, Querulus Aulularia Vitalis.

Ieremias de Montagnone in Compendio³ haec enumerat ‘nomina auctorum uel librorum ex quibus compilatum est hoc compendium secundum ordinem etatum: Versificator fabularum Esopi | Iohannis Solobriensis

¹ uide M Haupt, Bericht der Berlin. Acad. 1854 pg. 142 sqq. uersus ipsos ex codice exscriptos benigne mihi misit praefectus bybliothecae caesariae Graecensis Dr. Mueller litteris a me rogatus.

² est iocosus M Haupt; ἰjocosus cod.

³ cf. Osann pg. VII.

anglicus | Auctor libelli qui dicitur facetus | Auctor libelli qui incipit Graecorum studia | Auctor rudium doctrine | Baldo uersilogus | Hugo de sancto Victore religiologus | Balterius de Castellione uersilogus | Matheus Vindocinensis doctor grammat. | Gaufredus anglicus uersilogus.³

Ieremias uita decessit anno 1300. ceterum ex hoc ordine Osann nimis temere definiuit aetatem Vitalis; medio enim loco composuit Ieremias libros quorum auctores non nouerat, aetatem nouisse eum etiam minus crediderim.

Ex istis testimoniis non nihil discimus. primum quidem uidemus Vitalis poemata inde a medio fere saeculo lecta laudata adhibita in scholis esse¹, ita tamen ut iam tum poetae nomen obscuratum fuerit; qua de re post plura dicenda erunt, interim hoc concludere licet illis auctoribus aliquanto uetustiora ea carmina esse quorum originem ipsi ignorauerint². deinde illud notatu dignum est quod paene omnibus nota, in scholis trita fuisse uidetur Amphitryon siue Geta, Aulularia multo rarius laudatur, idque mire confirmatur librorum manu scriptorum ratione. nam Amphitryonis codices equidem facile uiginti noui, Aulularia seruatur uno libro saec. XII, altero saec. XIII, tertius, unde hausisse uidetur editor primus, cum reliquis deperit. uidentur autem Amphitryonem quasi exemplar imitandum proposuisse sibi poste-

¹ saeculo XII scripti sunt etiam uetustissimi optimique libri, in quibus leguntur, Aulular. Lambac. 100 et Amphitr. Bernens. 702, cuius lectiones benigne mihi misit Hermannus Hagen.

² etiam Lydia Matthaei ab Hugone Trimbergensi quasi ἄδέ-
πρωτος commemoratur, sed Hugo plus saeculo post Matthaicum scripsit.

riores poetae ac sumpsisse inde nomen et personam maxime comicam serui pigri nequam foedi Byrrhiae, quam personam Vitalis receperat ex Querolo et Geta comoediis.

Iam omissis externis his documentis si ipsarum artem et argumenta fabularum inspicimus, magnum statim occurrit discrimen. nimirum Vitalis in elegias suas conuertit ueras comoedias priore aetate confectas; quae cum ob rem scaenicam aut plane obrutam aut ualde mutata genuina forma diem uix iam ferrent, suo iure dixit eas fabulas senio pressas sensisse Vitalis opem¹. atque ipse quidem Plautum ita se beasse putabat: nos suae aetati accommodasse Vitalem scimus non Plautum sed imitatoris Plauti qui saeculo IV uixit exeunte opuscula, quorum alterum adhuc exstat Querolus. mutauit autem Vitalis admodum pauca eaque ob nullam aliam causam, quam quod scaenae conuenirent, non elegiae. ceterum recepit in sua carmina cum loca uetera et Graeca tum omnem ut ita dicam pagani auctoris apparatus, deos philosophos magistratus mores supellectilem exeuntis imperii Romani, ut clare intellegamus ab illo aeuo illisque moribus nec ipsum nec qui ipsum legentibus nimis alienos fuisse.

Qua in re longo, sed proximo interuallo eum sequitur qui fabulam composuit de Baucide meretrice et Thrasone milite glorioso ab ea deriso. materiam ex antiquitate resumpsit, cum intercessisset fortasse scaenica Queroli non absimilis, nomina sicut Vitalis ex uetere comoedia, indidem multa in descriptionibus sumpsit,

¹ Aulular. prol. 28.

de quibus bene disseruit qui fabulam edidit Hagen, nonnulla tamen iam magis sapiunt medium aeuum, unius personae mores fortasse in uetustiore exemplo inuenit (uidetur enim quasi stataria fuisse in comoediis eiusdem generis ac Querolus), nomen a Vitali mutuatus est serui Birriae¹.

At Matthaei Vindocinensis et Guilielmi Blesensis comoediae longe aliam originem sapiunt. Aldam quidem Guilielmus testatur se confinxisse secundum fabulam Menandri² h. e. opinor scriptoris alicuius Graeci comici — solebant enim eo nomine quasi primario omnem artem comicam Graecorum indicare homines medii aeu, ut Iohannes Sarisber. Policratic. I, 8: 'histriones . . . quos apud Plautum inuenis *et Menandrum* et quibus ars nostri Terentii innotescit' al. — Latino sermone diuulgatam; sed ex ipsius uerbis iam Du Méril³ bene conclusit ipsam si quae erat comoediam non nouisse Guilielmum, immo in elegiam conuertit fabulam quandam rustico ore narratam, fortasse ex Graeco sermone translata, — ponas licet narratiunculam illam in Sicilia auditam esse et translata a Guilielmo — sed originem eius etiam longius deducere uelim, pleraque enim in ea sapiunt orientalium fabulam. quo autem modo eam tractauit Guilielmus? scaenica neglexit, nihil praeter diuerbia pauca eaque parum grauia in ipsa actione

¹ uide quae supra collegi pg. 10.

² 'uenerat in linguam nuper peregrina Latinam
haec de Menandri fabula rapta sinu;
uilis et exul erat et rustica plebis in ore,
quae fuerat comis uatis in ore sui.'

³ edition. pg. 426 adnot. 2.

scaenam olent, grauissima omnino ne cogitari quidem in scaena possunt; contra descriptiones tam uiuidae tamque amplae sunt, ut quasi compensaturae scaenicam actionem uideantur apud eos qui audiunt. in ipsa autem narratione iam nihil ex antiquitate sumptum est praeter flores Ouidianos: homines describuntur mediæ aevi: Vlfus princeps ut uidetur, certe eques locuples, Pyrrhus eques adulescens pauper, sed felix amator, quae persona cum nomine inde transit cum in alias eius modi fabulas, tum in Lydiam Matthaei. et de hac et de reliquis Matthaei comoediis etiam magis ualent omnia quae dixi de Alda. Matthaeus orationes quidem paullo longiores et crebriores inseruit, descriptiones tamen minime restrinxit; omnino tota huius poetae rhetoricorum artificiorum studiosissimi indoles repugnat actioni scaenicae. personas autem hic plane ab aequalibus sumpsit, argumenta subinde etiam longius repetiuit, nam de Milone fabulam ipse ad Graecos reducit, orta autem erat ex Indica historia cui nomen est Sendabad sive Syntipas, fortasse ex uersione Graeca qualem confecit Andreopulus, Lydiae argumenta in Arabicis fabellis recognoscuntur¹. quae argumenta postea in narrationibus poetarum durauerunt. uelut Lydia tota recepta est a Boccacio in 'Decamerone', magnam partem a Chaucer in Canterbury tales et in 'Oberone' a Wielandio, Aldae ar-

¹ quod Matthaeus in Lydia dicit:

'ut noua Lydiades ueteres imitata placeret,
fixi femineis quaeque notanda dolis'

inde caue concludas ueteres exstitisse huius argumenti fabellas complures: Lydiades Matthaeo h. l. omnes sunt narrationes in quibus de mulierum astutia perfidia cupiditate agitur.

gumentum iteravit Byron in 'Don Juan'. uides haec medii aevi poemata Latina quasi pontis instar uiam praebere ab antiquitate cum orientis tum occidentis ad hanc humanistarum quos uocamus et nostrae aetatis poesim; sicut Dantei exemplar uisionum habemus Walafridum Strabonem al. eius modi. sed ut haec omittam, et Guilielmus Blesensis et Matthaëus Vindocinensis atque ceteri opinor eius aevi poetae non scaenicas comoedias conuerterunt in elegias, sed ex narrationibus confecerunt comoedias ut medii aevi dictione utar elegiacas, eaque re a Vitali longe differunt.

Simile quidem fecit, qui libellum de Paulino et Polla Venusinis¹ composuit Ricardus Venusinus, sed non fecit idem. nimirum etiam Ricardus sui aevi describit homines moresque, idem argumentum iam non petit ex narrationibus antiquitus traditis, sed ex iis quae ipsius aetate, ipsius in patria modo facta sunt. sermones autem rursus praeualent ex toto, quin eo usque per prouerbia sententiasque producuntur, ut interdum meram ironiam ibi putes latere. hic igitur poeta sicut in eligendo argumento a Vitalis more etiam ultra Guilielmum et Matthaëum recedit, ita in restituendo colore scaenico iis praecellit. Babionis denique auctor² hoc utrumque confecit. argumentum ex uita cottidiana et rustica sumitur, irridetur pauper clericus, luditur ab equite patrono ipsius, a uilica, a puella, a seruo; narratio uere rustica est et rudis, sed tota fabula diuerbio constat, personae ne

¹ notatu dignum mihi uidetur, quod Pollae nomen inde ab Horatii Horatiique maiorum aetate Venusiae durauit (cf. Horat. *carm.* III 4 10).

² quem Vitalis comoedias nouisse supra demonstraui.

introducuntur quidem uerbis poetae. atque idem fere ualet de Pamphilo, in quo semel legitur 'tum Venus haec inquit', reliqua diuerbio constant. hic finis est comoediae elegiacae paullatim recedentis ad originem scaenicam.

Quod si has rationes ex ipsorum carminum natura ac discrepantia ductas perpenderit, incertas comoedias hoc ordine inter ceteras inseremus, ut Baucidem post Vitalem ponamus, ante poetas exeuntis saeculi XII Guilielmum et Matthaeum, Babionem uero et Pamphilum aliquanto post Ricardi comoediam¹.

Hac contenti simus oportet conclusione ex internis rationibus deducta, nam ab argumentis metricis non multum proficimus. nimirum cum in disquirenda arte metrica elegiacorum medii aevi nihil tam graue esse consentiant omnes quam haec duo, leoninorum et concinnantium uersuum² usum et elisiones magis minusue uitatas, hoc quidem dicere licet, eius modi artificii poetas inde a saeculo X in carminibus non rhythmicis indulsisse eo magis, quo uolgarius scribere aut solebant aut uolebant; sed etiam singuli in ea re minime easdem semper leges seruabant, ut facile intellegas solo concinnantium leoninorumue uersuum usu obseruato aut nullos designari fines aut maxime incertos; cuius rei egregium exemplum praebent opera Matthaei Vindocinensis, ex qui-

¹ nouit Babionis auctor et Vitalis comoedias et Baucidem.

² eiusmodi uersuum naturam differentiam leges discimus ex *artibus metricis* medio aeuo confectis, de quibus nuper egerunt Zarncke (*Berichte der Sächs. Gesellsch.* 1871 pg. 34 sqq.), dein summus in his rebus iudex Guilielmus Meyer Spirensis (*Sitzungsberichte der Bayer. Akademie* 1878 pg. 49 sqq.) et Huemer (*Wiener Studien* 1882 pg. 299 sqq.).

bus hos composui calculos de consonantia syllabae aut uocis ante caesuram positae cum fine uersus tam in pentametris — quod laudi fuit etiā apud ueteres — quam in hexametris: inuenitur eiusmodi uersus semel inter

	hexam.	pentam.
in Milite	26	$6\frac{1}{2}$
in Lydia	$11\frac{1}{2}$	$5\frac{5}{6}$
in Milone	$25\frac{3}{5}$	32
in epitomae de Tobia prol. et cap. I	$10\frac{1}{5}$	—
in epistolarum prima parte ¹ . . .	$15\frac{6}{7}$	$66\frac{3}{5}$

in his numeris uides quanta sit discrepantia. itaque ab hac parte nihil certi spero nos effecturos. nisi forte Matthaei proprium hoc putas uitium; nam reliquorum carminum numeri bene congruunt cum eo quem supra constituimus ordine: fit enim eius modi consonantia semel

	in hexam.	pentam.
in Vitalis Amphitryone	$29\frac{1}{2}$	10
in Aulularia	$39\frac{1}{2}$	15
in Baucide	$23\frac{1}{7}$	$12\frac{1}{2}$
in Alda	13	$6\frac{1}{2}$
in Paulino et Polla	$9\frac{1}{2}$	10
in Babione	5	$4\frac{2}{3}$
in Pamphilo	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{5}$

uides hexametrorum eius modi numerum inde a Vitali usque ad Babionem miro modo crescere atque adeo inter Baucidem et Vitalem magnum esse interuallum, ex Vitalianis autem fabulis Aululariam maiore arte esse

¹ quas edidit Wattenbach, Sitzungsberichte der Bayer. Akademie 1872, 561 sqq.

expolitam. sed caue ne eius modi rationibus nimium credas. — de elisionibus etiam minus speraueris. uita-uit sane eas maior pars poetarum elegiacorum medii aevi: sed nec aequales inter se poetae nec singuli in diuersis opusculis sibi consentiunt. en numeros:

semel inuenitur elisio

	leuis ¹	grauis
in Amphitryone in uersibus	21 ¹ / ₄	133
Aulularia	14 ² / ₅	79
Baucide	—	—

contra :

in Alda in uersibus	33 ¹ / ₈	56 ³ / ₅
Milite	—	—
Lydia	111 ¹ / ₅	—
Milone	—	—
Paulino et Polla	—	—
Babione	128	—
Pamphilo	391	391

Itaque interim his omissis teneamus quae aliis rationibus comparauimus: Vitalis comoediae elegiacae, quas reliquis priores esse plerumque ex his ipsis colligere licet, ita ab iis discrepant ut minimum uno saeculo uetustiores uideantur. proxima ab iis uidetur comoedia de Baucide: earum quas composuimus fabularum agmen claudunt de Babione et de Pamphilo comoediae.

¹ constat in hac poesi multas elisiones leuibus esse adnumerandas quae olim graues fuerint: uelut *amando agit*.

VITALIS
AVLVLARIA

1*

I. DE VITALI EIVSQUE COMOEDIARVM EXEMPLARIBVS.

Cum comoediae elegiacae omnes non nihil ualeant et ad notitiam morum illius aetatis et ad historiam poeseos et linguae Latinae, tum maxime dignus est cuius opera excutiantur Vitalis: qui quae adhibuit exemplaria, eorum alterum adhuc habemus Querolum, alterum fortasse ex ipsius poemate adumbrare possumus *Geta*m. hic tamen Vitalis quis fuerit plane ignoramus. nomen quidem ipse nobis tradidit in prologo *Aululariae*¹; sed nihil aliud. in editionibus plerumque uocatur *Blesensis*. sed de hoc cognomine adhuc est cur dubitemus. certe nullo codice seruatur nisi *Duacensi* no 371, ubi in calce *Aululariae* miniatis litteris legitur 'Vitalis gallici blesensis allularia explicit'. sane etiam editio *Commeliniana*, quae est codicis deperditi instar, haec in titulo habet: 'Vitalis Gallicus Blesensis de Querulo' et in subscriptione: 'Vitalis Gallici Blesensis *Aulularia* explicit feliciter'. sed possunt haec ab editore addita esse, si quidem sub-

¹ *Aulular* 25 sqq.:

'curtaui Plautum; Plautum haec iactura beault,
ut placeat Plautus, scripta Vitalis emunt.
Amphitryon nuper, nunc *Aulularia* tandem
senserunt senio pressa Vitalis opem.'

scriptio iisdem litteris minusculis impressa est ac praefatio Commelini, cum ipsum carmen cursivis exaratum sit. denique quae in codice Gissensi LXXVII (saec. XV) legitur inscriptio: 'Vitalis Blesis uel Blesensis GETA' scripta est a manu recentiori, cum nota in libro Neapolitano IV F. 12 ad v. 18 Amphitryonis 'Libri titulus talis est. Incipit comedia Vitalis Blesis' adscripta sit teste Ianellio a manu eiusdem saeculi quo codex exaratus est, i. e. XIV. atque fortasse hae ipsae notae nos ducunt ad communem harum inscriptionum fontem. nimirum legitur in codicibus quibusdam minime uetustis fere Italicae originis (Parisino 8413 quem exarauit Petrus Celenensis exeunte saec. XV, Mediceo plut. 33 cod. 31, 45 saec. XIV, Gissensi LXXVII¹, Mediolanensi Braydensi saec. XV²) in calce Amphitryonis:

'Explicit hic Geta deceptus ab Arc(h)ade summo:

Vitalis blesis³ explicit Amphitryon⁴'

atque istud blesis sive blexus posteriores videntur ita interpretati esse, quasi sit Blesensis. at sensus et ordo horum uersuum longe aliud uidentur flagitare. indicatur duplex argumentum fabulae: Geta ab Arcade deceptus et Amphitruo lusus a Ioue. cfr. quae leguntur in inscriptione libri Parisini: 'Incipit opusculum Gete, Amphitryonis et almene' et in subscriptione libri Matritensis M. 110 fol. 82^a: 'Luditur Amphitryon et tota sua

¹ de quo uide scripta a uiro suorum codicum nimis amante Otto in commentariis criticis in codic. Gissens. pg. 81 sqq.

² teste Ernesto Renan, in *Histoire littér. de France* XXII pg. 42 sq.

³ blexus *Paris. 8413.*

⁴ Amphitruon *Mediol.*

(*corrigere sua tota*) domus¹; atque eadem ratione utitur Euerardus Bethuniensis in Aulularia indicanda¹:

‘plaudit Geta gemens, quia captus Mercuriali
arte Iovem lectus Amphitryonis habet.’

quare uide an sub illo blesis uel blexus lateat uocula quae idem fere significet ac lusus, irrisus. — interim non plane negauerim posse ita indicatam esse a scriba sermonis minus perito patriam poetae: sicut Guilielmus Blesensis Aldae auctor in codice Harleiano 3872 sic designatur:

‘Musa Vionensis² Guillermi siue Blesensis
scriptores iuuenes uolt reprobaturque senes.’

si quis igitur cupit, licet credat hunc poetam eiusdem originis fuisse ac Matthaëum et Guilielmum. at praeterea nihil de ipso scimus.

Videtur autem has nubes ipse sibi obduxisse. nam cum priorem ederet comoediam Amphitryonem, ualde sibi suaeque famae diffidebat. unde in prologo multa de mala poetae fortuna conquestus optimum esse atque opportunum pronuntiauit si sibi solus dictitet³. sed contra spem euenit. ualde placuit Amphitryon iam uiuo auctore⁴. itaque aliquanto temporis intermisso⁵ alteram

¹ u. pg. 11.

² h. e. Viona ex suburbio Blesensi oriundi.

³ Amphitr. 21 sq.:

‘quem iuuat iste labor, soli sibi dictitet ille
et sibi pulcher eat, et sua solus amet.’

⁴ Aulul. 25 sq.:

‘curtaui Plautum; Plautum haec iactura beuit;
ut placeat Plautus, scripta Vitalis emunt.’

⁵ Aulul. 27:

‘Amphitryon nuper, nunc Aulularia tandem’

publicauit comoediam, cuius in prooemio nomen suum magna cum superbia pronuntiauit. haec autem nec tum nec postea sororem maiorem laude aequauit: officiebat enim ei exemplar uetustum Querolus, atque uersa uice Amphitryon Vitaliana tenebris plane obruit ueterem comoediam. unde factum est, ut cum altera elegia ab altera separata quasi ᾠδέσποτος legeretur, opus poetae primarium laudaretur, nomen et uita ignoraretur.

Haec de poeta. iam de fontibus poematum quaerendum est. Vitalis sibi uidebatur in elegiam transtulisse Plautina opera. sed minime Plauti illa erant, immo Aulularia facta est secundum eam quam adhuc habemus Querolum, Amphitryon secundum fabulam Queroli simillimam, in quam ex Amphitryone Plautina uix plus transierat quam ex Aulularia in Querolum. sed quaerat quispiam unde hoc sciamus de fabula ignota? sane eam non nouimus nisi ex imitatione Vitalis: sed ex Aulularia eiusdem comparata cum Querolo Vitalem discimus tamquam seruum auctoris sui uestigia ita pressisse, ut ea tantum abiceret quae in comoediam non erant illata nisi propter condicionem poetae aut ob rationes scaenicas. exemplo ut utar, Euclionem peregre morientem Vitalis introducere loci mutatione non prohibetur, Queroli auctor scaenae legibus uinctus ea tantum describere potuit, quae ante domum Queroli agebantur. atque ita Vitalis saepius maiore narrationis libertate usus est. nomina etiam mutauit et nuntium Euclionis ad filium non amicum esse finxit sed libertum: uerum ad ipsum argumentum nihil noui adiecit, uel Arbitri personam minime necessariam fideliter in exitu repraesentauit. uerba quidem auctoris uix semel immutata recepit: nam Vitalis fuit Ouidianus,

Terentianam maxime sectam sequebatur auctor Queroli. ergo in altera quoque fabula censebimus ea quae abhorrent ab exemplari Plautino non a Vitali esse illata, sed ab eo qui Plautum imitatus Vitali fuit exemplo. est autem huius comoediae qualem e Vitalis ecloga adumbramus et Queroli similitudo ut dixi maxima; in utramque a Plauto nihil praeter cardinem fabulae adsumptum est, interpositae sunt explicationes philosophae et ita quidem, ut utraque fabula diuidi possit in partes minorem uere scaenicam et maiorem philosopham atque auditorio quam theatro aptiorem: quae partes apud Vitalem paullo magis altera alteri inmixtae confusaeque sunt, in uetustioribus comoediis alteram alteri praepositam uel interiectam esse uidemus ex Querolo. philosophantur omnes personae: uelut hic Amphitruo non est imperator sed uir doctus Athenas ad audiendos doctores profectus, neque is agit partes primarias, sed Geta quidam seruos academicus Sosiae Plautini uicarius sed minime similis¹. iam igitur habemus duas fabulas, confectas eas secundum Plautinas sed summa cum libertate: utraque eodem modo ob easdem causas mutata est, eodem colore ut ita dicam philosopho infecta: coniunctim Plauti sub nomine legebantur et coniunctim ab eodem scriptore uersae sunt in eclogarum formam. quae cum ita sint, ueri certe simillimum est utramque ab eodem compositam esse auctore, h. e. auctorem Queroli eundem esse, qui Amphitryonis Plautinae imitationem illam

¹ quarum mutationum causam auctor Queroli exposuit in epistula dedicatoria ad Rutilium patronum suum (pg. 3 10 Peip.) 'atque ut operi nostro aliquid adderetur gratiae, sermone illo philosophico ex tuo sumpsimus materiam'.

exhibuerit. neque uero is fabulam inscripsit Amphitryonis nomine. Vitalis sane in prologo Aululariae hoc titulo eam introducit: idemque Querolum fabulam uocat Aululariam, nusquam altero utitur nomine. quid auctor ipse? 'sed an Querolus' inquit¹ 'an Aulularia haec dicatur fabula, uestrum hinc iudicium, uestra erit sententia'. praeposuit igitur nouom titulum ab ipsius persona primaria ductum, post addidit quasi pietatis causa titulum Plautinum uetustate sacratum. quod si idem in alteram comoediam transferimus, sequitur ut ibi haec fere dicta fuerint: 'an Geta an Amphitryon haec dicatur fabula, uestrum erit iudicium'. Vitalis demum reposuit nomina Plautina fortasse indicem Plautinarum aliquem secutus: sed eius quoque poema primis post eum saeculis Getae nomine uidetur esse appellatum — opinor quamdiu ipsa fabula uetusta uigebat, postea enim haec plane deperiit, nisi forte latet in bybliothea aliqua Italiae siue Galliae — sicut etiam Aulularia Vitalis ab Hugone Trimbergensi uocatur Querolus.

Geta igitur fabula altera fuit eiusdem auctoris cuius habemus Querolum. talis fabulae mentionem facit Sedulius in carmine paschali²:

'Cum sua gentiles studeant figmenta poetae
grandisonis pompare modis, tragicoque boatu
ridiculouae Geta seu qualibet arte canendi
saeua nefandarum renouent contagia rerum
et scelerum monumenta canant ritumque magistro
plurima Niliacis tradant mendacia biblis,

¹ pg. 5 22 Peip.

² I u. 20 sqq.

cur ego

clara salutiferi taceam miracula Christi'?

idem uersione pedestri: 'cum poetarum studiosa consuetudo gentilium fabulosas carminis nugas nobilium commendet pompa uerborum et siue clamoribus cothurnatae tragoediae seu ridiculi Getae comica foeditate uel quibus libet metricae numeris disciplinae priscorum scelerata temporum gesta, nonnulla etiam probra narrationis arte composita Niliaci papyri gurgitis calamo perarante contradant: cur ego' etc.

aperte hic tangitur comoedia, cui aut ipsi aut certe primariae personae nomen fuit Getae. ergo priusquam Vitalis ecloga nota erat, interpretes necessitudine coacti de Phormione Terentii cogitauerunt, in qua Geta seruos apparet. sed minime quadrat Terentiana fabula ad hunc locum. nam poeta agit de uatibus paganis, qui cum suos deos nefarie celebrent ipsum instigent ad laudem Christi, h. e. qui deorum scelesta facinora canant, ubi talia in Phormione? cur non, si uellet ueterem comoediam, Plauti nominauit Amphitruonem, quae posteris etiam saeculis lectitabatur, immo spectabatur¹ mutata opinor in pantomimum? in hanc sane per similes occasiones inuadunt scriptores christiani, quippe qua narretur summi dei adulterium². dein quod fortasse quispiam credat Getam a Sedulio ex Phormione sumptum esse quasi primarium exemplar serui comici, non Getae hoc erat sed Dauis serui ex prima Terentiana noti. cf. locum perquam memorabilem Philostr. imag. I 2: 'κορυφαία δὲ τοῦ χοροῦ ἡ ἀλώπηξ γέγραπται, χρῆται γὰρ αὐτῇ ὁ Αἴω-

¹ cf. Arnob. adu. nat. IV 35. VII 33.

² cf. Arnob. l. l. et Prudent. perist. X 226 sqq.

πος διακόνη τῶν πλείτων ὑποθέσεων ὡςπερ ἡ κωμω-
δία Δάψ.’ adde Horat. A. P. 237:

‘ut nihil intersit Dausne loquatur et audax
Pythias’.

idque durasse per medium aeuom sat multa exstant testi-
monia, nam in Baucide seruos Thrasonis Dauos audit,
Matthaeus Vindocinensis ad describendum parasitum de-
formem edacem scurrilem utitur nomine Dau¹, in can-
tilena de uini et aquae certamine enumerantur Dauos,
Geta, Birria, al.²

Sed omnino flagitamus exemplum non ex rerum
Romanarum remotissimis temporibus repetitum sed quam
proximum aetati christiani poetae. atqui habemus in
imitatione Vitalis fabulam Getae nomine uocatam de
persona primaria, in qua ipsum illud Iouis cum Alcmena
adulterium narratur: quis dubitet quin haec optime con-
ueniat ad uerba Seduli? neque uero nimium aberat ab
aetate Seduli. Querolum enim olim demonstrare cona-

¹ in descriptione obscaena quam edidit Wright rell. antt.
VI 260 Migne PP. CCV 983. ceterum nonnulla ex ea conci-
nunt cum iis quae Geta de se ipso confitetur in Amphitryone Vi-
taliana u. 361 sqq.

² neque facit contra haec locus Propertianus V 5, 41 sqq.:
‘nec te Medae delectent probra sequacis,
nempe tulit fastus, ausa rogare prior,
sed potius mundi Thais pretiosa Menandri,
cum ferit astutos comica moecha Getas.’

ibi enim agitur aperte de Menandri certa comoedia, in qua
Geta seruos a muliercula uerberatus. nihil eiusmodi in Teren-
tium transiit, neque usquam apud eum una introducuntur Thais
et Geta. Seduli autem loco desideratur Latina fabula, in qua
agatur de sceleribus deorum.

tus sum scriptam esse sub imperatoribus Iouiano siue Valentiniano siue Gratiani primis annis: Sedulius autem scripsit sub Augustis Valentiniano III et Theodosio II; neque ulla re docemur etiam ipsius Seduli temporibus fabulas eius modi scaenicas esse compositas. fuere igitur Querolus et Geta proximae ab eo comoediae. ceterum tunc fortasse non unicae uidentur fuisse. scimus enim Axium Paulum Ausonii amicum Delirum composuisse poetice¹, qui titulus simile quid sonat Queroli. sed nihil de eo poemate scimus certius.

Haec sunt quae dicenda habui de Vitali eiusque eclogarum exemplaribus. neque uero defuerunt qui ipsius comoedias imitandas sibi proponerent haud aliter quam ipse Querolum et Getam in nouas mutauerat formas; sicut Brunelleschi et Dominicus de Prato eius Amphitryonem in linguam uolgarem Italicam conuerterunt, Eustachius Deschamps in Francogallicam²; quod argumentum constat etiam nouissimis temporibus a poetis iterum iterumque esse uersatum. itaque etiam Vitalis poemata omninoque hae mediæ aevi siue comoediae siue elegiae quasi riolorum instar transfudere liquores ex aetate classica quam uocamus ad saecula renascentium litterarum. qua de re uidentur mihi etiam philologis 'heic di esse'. haec tamen amplius deducere nunc quidem non est in animo.

¹ Auson. epist. XI pg. 169, 9 Sch.

² uide de his egregie scripta a Victore Le Clerc, Histoire littér. de France XXII pg. 39 sqq.

II. DE LIBRIS MANUSCRIPTIS ET EDITIONIBVS AVLVLARIAE.

Amphitryonem Vitalis dixi iam uiuo auctore Aulularia magis tritam fuisse et celebratam, eademque ratio permansit ad nostram aetatem. nam Amphitryon postquam luce iterum donata est ab Angelo Maio anno 1833¹, editorum nacta est numerum satis magnum praesertim in auctore sequioris aetatis. ediderunt eam quantum scio quinque uiri magis minusue docti in diuersis partibus Europae: in Italia Angelus Mai, in Germania Osann², in Heluetia C. G. Mueller³, deinde Wright Britannus⁴, qui Muelleri editionem quattuor annis ante publicatam ignorabat, denique inter Francogallos Anatole de Montaignol⁵, qui nullam e prioribus praeter Maii

¹ Auctorum classicorum V pg. 436 sqq.

² Vitalis Blesensis Amphitryon et Aulularia eclogae Darmstadii 1836.

³ Vitalis Blesensis Geta comoedia, in Analectorum Bernensium part. II Bernae 1840.

⁴ Vitalis Blesensis Geta, in Early mysteries etc. Londinii 1844 pg. 79 sqq.

⁵ Bibliothèque de l'école des chartes ser. II tom. IV (1848) pg. 474 sqq.

editionem nouerat. quas inter Osanni editio est pessima¹, Muellerei optima, sed non bona; nititur ea codice Bernensi 702, qui longe optimus uidetur omnium quos quidem noui codicum Amphitryonis (sunt fere uiginti), sed non satis accurate eum collatum esse a Muellero uidi ex collatione ab Hermanno Hagen benigne concessa. haec tamen utut sunt, certe quinquies intra tria lustra edita est haec fabula, at Aulularia ante tria saecula primum impressa adhuc uix semel iterata, neque innotuere nisi duo libri mscripti quibus contineatur. de his igitur iam referam.

1. C[ommelinianus liber].

Edita est Vitalis Aulularia ab Hieronymo Commelino in calce editionis Queroli ab Rittershusio curatae anno 1595²; quam editionem in duobus exemplaribus bibliothecarum Guelpherbytae et Heidelbergensis superstitem³ repetiuit Fridericus Osann post exemplar Am-

¹ cf. Mauricii Haupt castigationes in Jahrbücher der Literatur LXXIX Vindobonae 1837 pg. 105 sqq.

² Plauti Querolus siue Aulularia ad Camerarii codicem ueterem denuo collata. Eadem a Vitale Blesensi elegiaco carmine reddita et nunc primum publicata. Additae P. Danielis, C. Rittershusii, J. Gruteri notae. Ex typographeio H. Commelin. MDXCV. 80.

³ tertium exemplar olim in Guelpherbytana bibliothecae exstabat inter libros Gudianos, quocum Sciassius contulerat Querolum ueterem comoediam ex libro Phaedri Remensi (cfr. de hoc codice Queroli narrata a Vincent monacho in Almanach de Rheims 1774, iterata a Berger de Xivrey in praefatione ad Phaedrum); Parisios delatus est liber Gudianus a Francogal-

phitryonis ab ipso anno 1836 publicatum. haec quoque editio perrara est. adfirmavit Osann editionem principem a se accurate expressam esse, sed multis locis erravit. ipse contuli Aululariam ad exemplar Heidelbergense a praefecto bybliothecae Palatinae benigne transmissum. factam editionem esse secundum codicem ab iis quos habemus diuersum aperte constat ex uariis lectionibus, cuius rei documenta hic omnia adnotare supersedeo. praeterea autem aliquot locos ultro mutauisse uidetur editor, certe ipse inuenit distinctiones miris modis interdum positas, quo uitio etiam Osanni editio ualde infecta est, ita ut permultis locis qui antehac intellegi non possent lucem adtulerim sola distinctione mutata. nos interim hanc editionem tanquam membranam deperditam curemus oportet. ceterum male impressa est, praesertim in fine uersuum litterae non semel oblitae et obfuscae sunt. praemissa est epistula Commelini ad Rittershusium haec:

‘HIERONYMVS COMMELINVS CONRADO
RITTERSHVSIO I. C. S. D.

Gratum acceptumque habemus, Rittershusi amicissime, Querolum tuum cum D. Ioachimi Camerarii M. S. collatū. quid ni etiam tuum uocemus, quē quasi postliminio ab ipso reuocasti orco? certe primus Germano cōmunicas Orbi? Cui ne parum uideamur habere honorem, en tibi redhostimentum, alterum Querolum ex tuo illo natum, & iam recens a nobis in lucem editum,

lis, qui postea reddiderunt tantum exemplar quod nunc Guelpherbytis exstat. neque ubi nunc lateat genuinus liber scimus. ex melioribus codicibus Queroli uidetur fuisse Remensis.

diuerso tamen a parente habitu. Vide sis, mi Rittershusi, quum nomen illud odiosum sit, ne hic noster recens educatus, ut est apud Teium, πάλιν κύη καὶ ἄλλον. Vale, & in Querulo nostro horula una te oblectato.'

Osanni liber mirae socordiae specimen causa fuit commentationum utilissimarum optimarumque quas scripserunt M. Haupt¹ et C. G. Mueller².

2. D[uacensis liber].

Post hos Aulularia plane neglecta iacebat, donec Du Méril³ lectiones libri Duacensis nō 461, rec. num. 371 publici iuris fecit, quem ita describit:

... les variantes souvent fort mauvaises d'un manuscrit de la Bibliothèque de Douai, coté nō 461. Quoique il ne soit que du XV. siècle, l'écriture en est très-soignée et parfaitement distincte: la provenance en est inconnue, et on lit à la fin: Vitalis gallici blesensis allularia explicit⁴. Les différentes scènes y sont marquées comme dans les vraies pièces de théâtre, et, ce que nous n'avons rencontré dans aucun autre manuscrit de ces élégies dramatiques, les noms des personnages qui y figurent sont inscrits en tête⁵.

Ab hac tamen descriptione ualde discrepat recen-

¹ l. l. coniecturae Hauptii non uno loco confirmantur lectionibus librorum qui postea uenere in notitiam D et L.

² in Iahnii annalibus nouis XXII (1838) pg. 428 sqq.

³ Poésies inédites du moyen âge pg. 443 sqq.

⁴ uide de hac inscriptione quae exposui pg. 23.

⁵ similiter tamen nomina indicantur in libro mscripto Baucidis Bernensi no. 568 et in mscriptis Babionis (secundum descriptionem Wrightii).

tior clerici Francogalli qui libros mscriptos bybliothecae Duacensis iussu publico enarrauit Dehaisnes¹, qui totum codicem ita describit :

No. 371. 1° *Auctoris incerti Sermones.* — *Incipit:* „Egre dimini . . .“ 2° (Fol. 16^v) „*Quaedam exceptiones ex libris magistri Hugonis (de S. Victore).*“ — *Incipit:* „*Quatuor sunt loca, unus in quo . . .*“ — 3° (Fol. 34^v) „*Liber Senece de copia uerborum siue de quatuor uirtutibus.*“ — *Incipit:* „*Quatuor uirtutum species, multorum sapientium . . .*“ — 4° (Fol. 46^v) „*Vitalis Gallici Blesensis Aulularia.*“ *Incipit* „*Committens ollae fragili Queroli pater aurum.*“ — *Secundus prologus:* „*Qui releget Plautum mirabitur altera fors.*“ — *Comedia:* „*Iratus Querolus fatis causatur iniqui . . .*“ — *Desinit:* „*Fert luce ficta fides, lis cadit, acta placent.*“ — 5° (Fol. 60^v) *Versus alii.* — *Incipit:* „*Difficilis saepe non est deus aequus petenti . . .*“ — 6° (Fol. 64) *Excerpta ex diuersis auctoribus, Origene, Hieronymo etc.* — *Incipit:* „*Duae sunt uiae, una lata ad perditionem . . .*“ XIIIe siècle.

Provenance inconnue. G. 863, D. 461. *Écriture minuscule gothique, de vingt neuf lignes, piquées et tracées au fusin* 4° *Sur Vital de Blois, surnommé le Français (Gallicus) et sur son poème ordinairement intitulé Querolus, titre sous lequel il a été imprimé en 1564, voy. l'Hist. littér. de la France, t. XV p. 428 et suiv. et t. XXII p. 30.* — 5° *Ces vers ne seraient-ils pas aussi de Vital de Blois? — On lit sur le feuillet 29^v: „Gaspar de Bonnicourt, 1498“.* — *On lisait autrefois sur la garde: „D. T.*

¹ Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements, tome VI, Douai, Paris 1878.

Blanpainna. " *Un Blanpain fut religieux chez les Dominicains de Douai vers 1630. — Assez bien conservé. Reliure en parchemin, de 1846. — 105 feuillets; parchemin; 160 millimètres sur 90.*

uides huic iudici codicem multo uetustiore[m] uisum esse quam Merilio, ac nouissimum uersum ab hoc aliter legi¹ et ab illo. ceterum si Dehaisnes reliqua quoque aequ[e] leuiter egit atque de Vitali expositionem, nimis ei diffidendum est. nam Commelini et Merilii opuscula non nouit, et quae ipse laudat capitula ex historia litteraria Francogalliae tam negligenter inspexit, ut Aululariam Vitalis confundat cum Querolo, quam fabulam pariter uidetur ignorasse. hanc enim, non Aululariam Vitalianam anno 1564 a Petro Daniele primum esse editam narrat G[uinguené] in histoire littéraire de la France XV pg. 429. — illa in rerum difficultate litteris adii uirum clarissimum Ludouicum Hauet Parisinum rogauit ut quae certius sciret de illo codice mecum communicaret. qui qua est humanitate me meaque desideria commendauit uiris clarissimis V. Henry professori et Rivière bybliotheuario Duacensibus; hi autem non solum de codicis aetate atque scriptura doctissimis litteris certiore[m] me fecerunt, sed apographon quoque quadraginta uersuum accuratissime factum addiderunt, ex quo satis intellexi Merilium cum nimis multa et bona neglegeret, ipsum thesaurum a se inuentum non satis cognouisse. quare iterum a me rogati eo progressi sunt humanitatis ut totam comoediam a me transmissam diligentissime iterum iterumque cum codice conferrent. eo-

¹ male legit Dehaisnes, cfr. apparatus criticum.

rum igitur opera primo mihi nunc licere omnem materiam librorum in hac editione cum puluisculo exponere hoc loco gratissimo confiteor animo. obseruationes quasdam a clarissimis uiris collationi praemissas subiungam:

Le manuscrit est certainement du 13e siècle. — Il n'a jamais de majuscule qu'au commencement du vers. Chaque vers y fait une ligne. — L'hexamètre commence par une majuscule rouge, le pentamètre par une majuscule noire, toujours. — Les lignes qui contiennent une indication scénique (v. g. après vers 10, 28, 138 etc.) sont tout entières en lettres rouges. — La première lettre de chaque grande division (v. g. vers 1, 29, 185, 285 etc.) occupe l'intervalle de trois lignes et est de couleur verte. La première lettre de vers 1 est en outre ornée de rouge. — On lit toujours e pour ae². —

Minus ualent quae ex Floribus poetarum adnotauit Du Méril. adscripsi tamen ex his quaecunque alicuius momenti uidebantur esse ad restituendam lectionem. nam permulta mutauerunt illorum auctores florilegiorum quo uersus singuli per se intellegi possent. quae enotare non est opus. adieci lectiones quasdam ex codice et libro impresso Vratislouiensibus quas benigne mecum communicauit Rudolfus Peiper.

3. L[ambacensis liber].

Tertium denique atque sicut uetustissimum ita longe praestantissimum librum Lambacensem ipse primus quantum scio contuli. commemorauit eum primum Mone¹, qui inde exscripsit primos uersus Aldae et Aululariae

¹ Anzeiger für Kunde der teutschen Vorzeit VIII 321.

nouissimum distichon, sed quid describeret tum non poterat nouisse. petenti mihi ut liceret Bonnae codicem conferre concessit benigne reuerendissimus dominus abbas dñs Ioannes de Lasser, misit uir comissimus bybliothe-
carius r. p. Augustinus. huius codicis e re uidetur pro-
lixiozem hic inserere descriptionem, cum uarios conti-
neat thesauros eosque optime seruatos, ita ut non so-
lius Aululariae editio hoc maxime niti debeat auxilio.

Codex membranaceus bybliothecae monasterii Lam-
baccensis nō 100 formae octauae quam uocamus maio-
ris, saeculo XII ab uno librario elegantissime exaratus
est. lineae plerumque regula ductae sunt. inscriptiones
et subscriptiones, litterae initiales singulorum carminum
eorumque particularum minio pictae sunt. compendiis
usus est librarius haud ita multis, insolitis nullis. folia
sunt 96 a glutinatore quaternionibus non bene discretis
peruerse ligata, cum hoc ordine legi debeant:

1—32	64
41—48	49—63
33—40	65—96

rectus ordo foliorum indicatus est initiis uersuum pri-
morum in margine imo folii praecedentis adnotatis a
manu saec. XV exeuntis: quae etiam numeros foliis
imposuit. singulae paginae uersus continent fere 38.
singuli uersus carminum singulis lineis continentur, uersus
semper incipit a maiuscula. tegumenta libri sunt lignea
corio ouino inducta, claustrum aheneum. notae in tergo
libri hae aliae aliis subscriptae:

100 | 13 (a manu rec.) | M | memb. | C

et in summa pagina prima: 100. denique in primo tegu-
menti latere clarior locus indicat signum olim adfixum

fuisse altum circa centim. 5, latum 10. interius latus tegumenti oblitum est folio chartaceo tenuissimo, paruolis litteris per innumera compendia a manu recentiore conscripto. margines librarius primo uacuos reliquit satis amplos; qui post partim ab ipso additamentis uarii generis exigua scriptura completi sunt, partim a uariis uariorum saeculorum hominibus quisquiliis putidis inquinati, hic illic etiam resecti.

codex cum tegumentis altus est centim. 24,5, sine tegum. 23,8 centim., latus 14,5, crassus centim. 4 (tegumenta 1,5).

Continentur in codice haec:

I fol. 1—6^b 'Versus Magistri Petri baiolardi ad Astrobalium'.¹

inc. 'Astroballi fili, uitae dulcedo paternae,
doctrinae studio pauca relinquo tuae,
maior discendi tibi sit quam cura docendi,
hinc aliis etenim proficis, inde tibi'.

fin. 'ignorat trutinam nec libre pondera nouit.
est ideo donis gratia nulla suis.
ui Sathanas pugnat, patiens uirtute resistit.
si non desierit ^{stiterit a praee}figere uictor erit.

Expliciunt uersus M. Petri baiolardi'.

totum poema descripsi. sunt uersus Petri Abaelardi ad Astralabium ipsius et Heloissae filium. editi sunt apud Wright Relliquiar. antiquar. t. I pg. 15—21 secundum codd. Britannos, et a Dareste in Bibliothèque de l'école des chartes ser. II pg. 406 sqq. secundum cod. St. Audomari, et apud Victorem Cousin Abaelardi oper. I pg. 340

¹ compendia solui praeter dubia.

sqq. in libro Gallico exstant uersus 308 qui desunt in Britannis, desiderantur 92 quos hi seruauerunt; Lamba-censis et hos et illos iusto ordine praebet, ita quidem ut multis locis reliquorum librorum menda ex eo sanari possint. uidetur igitur hic unus liber genuinum seruare opus, cum in reliquis excerpta quaedam ex eo legantur. falsa quae adnectuntur in editione Britannica omisit fere cum codice St. Audomari consentiens. de Abaelardo et Baiolardo nominibus uide quae collegit secundum Pezium Fabricius.¹ ceterum non praetermittendum puto quod in hisce uersibus multi mira necessitudine coniunguntur cum Publilianis sententiis, quarum historia fortasse ex iis aliquantulum proficere poterit.

in margine fol. 2^a leguntur uiginti uersus memoriales uarii argumenti. descripsi.

II *fol. 6^b* 'De manna et nuce'.

incip. 'Mirificum munus cibus omnibus omnis et unus'

fin. 'nucleus ipse deus, caro suber, testula crux est'.

octo uersus, fortasse Hildeberti Turonensis.

eodem fol. 'De VII columbae uirtutibus'.

incip. 'Istis incumbere, sic uiues more columbae'

fin. 'post fructus senos nutri pullos alienos.'

item octo uersus sunt. utrumque carmen descripsi.

III *fol. 7—12 princ.* 'De miraculis Christi tam ex ueteri quam ex nouo testamento.'

inc. 'Raro dilectus diuini munus amoris

ueras diuitias et summi culmen honoris.'

fin. 'ille quidem proprie recipit tantummodo iustos est ius iusticie qui sit sine crimine cunctos.'

¹ Biblioth. latin. med. aetatis s. v. Petrus Abaelardus.

sunt uersus hexametri caudati qui uocantur. aut bini aut terni aut quaterni aut seni in fine consonant. passim singuli interfusi sunt uersus sine consonantia, opinor quia alterum uersiculum omisit librarius: nam persaepe aut uoces consonantes aut etiam maiorem partem uersuum omisit, denique totos uersus uacuos reliquit: uidetur exemplar habuisse deterrimum.

IV fol. 12—22 'Incipit Conflictus Ovis et lini.'
inc. 'Tempore quo campi linum solet herba uocari,
 cum sibi iam telas spondet anus dubias,'

fn. 'non nisi consultis primum metropolitanis
 pontifices uideant, quid super hoc statuunt'.

poema elegantissimum atque ad cognoscendam artem lanificii et textrinae qualis in singulis Europae regionibus tunc fuerit grauissimum edidit H (Haupt opinor) in Zeitschr. für deutsches Alterthum XI pg. 215 sqq. secundum codices Bruxellensem 10046 et Lambacensem; sed huius lectiones nec omnes addidit nec accurate collatas. additamenta ex mea collatione subiungam. u. 11 ut ruminet herbas 33 nescis *correctum in* ne sis 44 debita 48 gemens 90 seque (*non sequi*) 91 cetera plurima 115 Flandria uares 119 complens 128 ac reliquis 149 Sic nix — ymber 154 aereas 181 gentis *corr. in* mentis 192 claucus 193 flandia 195 Tot (*pro tu, recte*) 197 Doctus 203 est (*non ex*) 207 ymbri 209 Yris 213 numeraere (*sic*) 234 praefert 239 Linea dependent 265 iaces 282 suo congrua 293 homines quali sibi (*non sunt*) — omnes *deest* 297 sollertia graia (*recte, non grata*) 304 Qui sit 306 nouit *ex* mouit 335 quod praecor (*non deprecor*) 361 populo 370 aereus 371 horas 385 femoris 416 sacra 422 quod — gerunt 431 reges 435 grauioribus omnibus muscus

438 Glade 457 distinctus 459 pars tibi 465 quotiens 469
 optatae 470 erit 477 honestans 485 sanctae 493 sol *deest*
 498 locus *deest* 511 Quid nisi 516 testis *pro* nigris
 520 Cum sit 529 incautus 531 hoc 550 ex..at 564
 quilibet obsequium 574 Precipiet 575 uulgando 600
 phyalis 617 quid paucis haec sit sententia verbis 644
 Iusserat 651 Hac 654 Illi quod 661 solum 663 deludere
 667 Nec quasi 671 redimendis 683 non quisquam 684
 Vt 699 quem (*non* quae) — conscendere 702 Nunc caret
 720 cautus 723 totiens 724 leva 725 antiquis 730 fa-
 ciunt — *uu.* 741 et 742 oui (*recte*) *adscribuntur*, 743—
 750 lino, 751—756 oui, 757—58 lino, 759—766 oui,
 767 *sqq.* lino — 754 animas (*recte propter consonans ne-*
fas) 756 illis 757 tangit 759 perstas 767 Dixerat (*non*
 Dikerat) — quoque *superscripto* &

ceterum huius poematis origo cum adhuc dubia sit, mo-
 neo ne quis post saeculum XI illud detrudat. comme-
 moratur enim in catalogo monasterii 'Blaubeuern' saec.
 XI ex. (uide Becker catal. 74, 88 et quae addidit Perl-
 bach in Centralblatt für Bibliothekswesen II 29 *extr.*)

V *fol.* 22—32, 41—45 *extr.* 'Incipit liber qui inti-
 tulatur Quid Suum Virtutis.'

inc. 'Destituit terras decus orbis, gloria rerum,
 uirtus mortali dicta negare mori.'

fin. 'conscia uirtutis mens altum spirat honorem
 in quodam secum culmine pacis ouans.'

est poema uersuum 1190 'de nummo' siue rectius
 'in auaritiam' quod 'Kalphunio' cuidam adscriptum ab
 Hugone Trimbergensi in registro multorum auctorum
 Hildeberto Turonensi episcopo Cenomano, poetarum
 latinorum saecc. XI XII longe illustrissimo, uindicauit

post alios Hauréau, egregius in poesi latina medii aevi iudex, in *Notices et extraits XXVIII* 2 pg. 319 sqq., publici iuris fecit Otto in *Commentariis criticis in codices bibliothecae Gissensis* pg. 163—198, quam ad editionem totum carmen contuli. Lambacensis codex nonnulla habet noua eaque optima, ceterum saepe con- cinit cum Bruxellensi codice quem Otto suis immerito posthabuit.

VI *fol. 45^b extr.* — *48^b, 33—40 med.* ‘Incipit Come- dia Triperi’. haec est Aulularia Vitalis. inscriptio expli- catur uersu 693: ‘ossa Tripericii Triperi patris haec tenet urna’ (Tipericii Tiperi C olla C), ubi rectam no- minum formam seruasse duos codices docet Querolus pg. 462: ‘Trierinus Tricipitini filius conditus et sepultus hic iacet.’ singula folia hisce incipiunt uersibus:

45 ^b fin.	u. 1	35	u. 386
46	u. 3	35 ^b	u. 424
46 ^b	u. 3	36	u. 462
47	u. 80	36 ^b	u. 499
47 ^b	u. 118	37	u. 535
48	u. 156	37 ^b	u. 573
48 ^b	u. 194	38	u. 612
33	u. 232	38 ^b	u. 650
33 ^b	u. 272	39	u. 690
34	u. 310	39 ^b	u. 728
34 ^b	u. 348	40	u. 768

hunc codicem Aululariae ut uetustissimum ita op- timum esse sexcentis locis demonstratur, qua de re ad apparatus criticum delego. sunt autem grauiore dis-

crepantiae lectionum tribus illis codicibus plerumque, sicut fieri solet in poematis latinis medii aevi, non tam lapsus librariorum quam interpolationes ex uariis ut ita dicam retractationibus subortae; nam in his opusculis uel aequales ingenio indulgebant mutando inserendo contrahendo, posteriores minus etiam uerecundabantur. qua in difficultate certe alicuius momenti est maior aetas codicis. attamen ne in Aulularia unius libri L auctoritatem semper praeponamus mouemur ea re quod ne hic quidem codex auctori est aequalis. est autem ratio codicum ut breuiter dicam ea, ut interdum melior lectio euadat consensu librorum C et D, saepius concinat D cum L: sed perraro aut C aut D unus seruauit genuinam formam, saepissime L.

VII *fol. 40 extr., 40^b, 64, 64^b, 49^a—54^b med.* ‘Explicit Comedia Triperi. Incipit Comedia Vlf.’ est Guilielmi Blesensis Alda. codex hic uetustissimus, non ubique optimus. nomen tractum est a uersu primo: ‘Dum parit Alda, perit; Vlfus pro coniuge natam diligit’. — contuli ad editionem Merilii.

VIII *fol. 54^b imo minio exaratum est:* ‘Incipit Gallus In proueria Salomonis.’ *fol. 55* ‘Argumentum Subsequentis opusculi.’ *incip.* ‘Versificator iste memoratur Gallus fuisse et sicut in posterioribus pandit eius uitae fuit cuius Hieronimus et Gregorius.’ *fn.:* ‘Quem quoque cleri delicias competenti nuncupat appellatione et clerum utique in eiusmodi oportet exercitari atque uacare, quia sicut sunt remotae rusticorum a mensis deliciae ita et libellus iste ab ethnicorum infructuosa loquacitate.’ ‘Item aliud argumentum.’ *inc.* ‘Iste mul-

torum usibus prospiciens uersificus' *fin.* (*fol. 55^b*): 'Vt muta fiat pagina frontem uatis oblitera.' *dein*:

'Summo Pontifici & pape | uniuersali G. quidam nullius momenti ha|bitus uero monachici, in summo pontifice | diutius pontificari cum gaudio spirituali.

orbis delitiae primas per saecula salue.'

sunt partim disticha concinnantibus uersibus composita partim prosaicae periodi. *fin.*:

'cleri delitiae codex sic dicitur ipse,

orbis delitiae tu quoque papa uale.'

sequitur 'Propositio': 'Si salomoniaci florem uis carpere libri', dein 'Inuocatio', 'Narratio', denique ipsum opusculum, quod constat diuerbio patris et filii. pater loquitur quinis distichis, filius respondet octonis uersibus 'prosaicis' i. e. rhythmicis.¹ *desinit fol. 63. infimo*:

'laus et honor decus atque decor dominatio splendor
sicut inuicio huc semper limite nullo.

librificans amen liber amen lector et amen.

Explicit Gallus.'

opusculum nimium quanta diligentia inscriptionibus notis titulis miniatis ornatum est: in margine singularum partium hi uersus de mira carminis diuisione iterantur: 'Quincupla per denos | Decuplat sententia quinos | Acrior ut recites | Commata lector habes.' sed num tanto labore dignum fuerit ualde dubito. multa exscripti.

IX *fol. 65—93^m* 'Incipit liber primus Bernhardi Morl...nsis.'

¹ ita Theodor. Engelhaus in chronico (uide scriptor. Brunswic. cura Leibnitii edit. II 1121) Hugonis Trimbergensis registrum multorum auctorum *pulchram prosam* appellat. cf. de hac prosae uocis significatione Ferdin. Wolf libri de 'lais' pg. 76 sqq.

inc.: 'Hora nouissima, tempora pessima sunt, uigilemus, ecce minaciter imminet arbiter ille supremus.'

fol. 75. imo:

'stare refugimus, ad mala fluximus, ad bona stemus, hora nouissima, tempora pessima sunt, uigilemus.

Explicit liber primus Bernardi Morlanensis de contemptu mundi. Incipit II.

Aurea tempora primaque robora praeterierunt, aurea gens fuit, et simul haec ruit, illa ruerunt.'

desinit fol. 93 medio:

'alta per equora currimus, anchora iam iaciatur, uis ubi plenior auraque gratior ibit, eatur.

Explicit Bernhardus Morl.'

liber III. deest.

X*fol. 93 med* — 94^b *init.* 'Incipiunt uersusaequipollentes.' sunt uersus quos Serloni Wiltonensi uindicauit Hauréau in Notices et extraits XXVIII 2 pg. 429 sqq., sed desunt praeter prologum multi uersus maxime obsceni, ii quoque in quibus Serlo se auctorem profiteatur. reliqui quoque ualde mutati sunt, ut necesse sit aut Serlonis opus iam a librario esse mutilatum aut ueterem hic seruari apparatus quem Serlo amplificauerit suisque facitiis inquinauerit. quod ego malim credere uel ideo quod codex paullo post Serlonem exaratus est, nam abbas Sanctae Eleemosynae ille memoratur in actis eius monasterii ad annum 1171 et 1173.¹ — contuli ad editionem Hauréau.

XI *fol. 94^b* 'Item alii uersus.'

inc.: 'Quid quaerar edam, faemina quaedam me male ledit'

¹ uide Gall. Christ. VIII 1398. cf. Hauréau in Mémoire de l'acad. des inscriptions XXVIII 2 pg. 242.

fn. 'cum nec amando nec mea dando fas sit habere.'

XII *fol. 94^b inf.* — 95^b *med.* 'Versus XII sapientum quibus ornabant sepulchrum Cyceronis.'

incip. 'Hic iacet Arpians manibus tumultatus amici,
qui fuit orator summus et eximius.'

desin. 'qui sexaginta completis ac tribus annis
seruicio pressam destituit patriam.'

contuli ad editionem Riesii A. L. 603 sqq.

XIII *fol. 95^b—96 med.* 'De V literis grecis mysterio plenis.'

incip. 'Quinque typo plenis greci pollent elementis

fn. 'uirtus in dextro, fraus est in calle sinistro.'

XIV *fol. 96 med.* 'Versus decretales.'

incip. 'Sanguinis in paenis nisi mechus transigat omnis.'

fn. 'tunc se purgabit sub tali conditione.'

utrumque descripsi.

XV *fol. 96 extr. et 96^b* uarii secuntur uersus memoriales prouerbia sententiae quae magnam partem Hildeberti Turonensis aut sunt aut uidentur esse. enotare singula longum est, omnia descripsi aut si qua edita esse sciebam contuli.

item *margines fol. 93 sqq.* diuersis additamentis conscripti sunt argumenti partim satis liberi. quae inter mentione maxime dignum uidetur carmen ad presbyterum quendam Algerum de Walburga uxore eius moecha, quod scriptorem sapit Martialis et quem uocat Nasonis papae non infeliciter studiosum. *incip.* 'Presbyter Algere, tibi consilium dare uellem', *fn.* 'ne sis catholica pulsus ab aecclesia.' haec quoque omnia descripsi.

Denique ut concludam narrationem iam nimis lon-

gam, codex Lambacensis optimum praebet auxilium in edenda Aulularia, dein in recensendis uersibus Abaelardi, Alda Guilielmi, carmine in auaritiam Hildeberti, conflictu ouis et lini; neque neglegendus est in reliquis Bernhardi potissimum libris aut in minoribus iis quae partim fortasse solus habet.

AVLVLARIA

INDICANDIS LIBRIS HÆ SIGLÆ INSERVIVNT:

C est editio Commeliniana

D codex Duacensis

L codex Lambacensis.

w codex florum poetarum Vratislav. IV F 87 saec. XV.

f editio florum poetarum s. l. e. a. Vratislav. incun. no. 2580.

flor. poet. indicat consensum uariorum codicum editionumue florum poetarum.

AVLVLARIA

ARGVMENTVM

Committens ollae fragili Queruli pater aurum
fecerat in titulo funeris esse fidem.
it peregre. seruo moriens secreta recludit.
in Querulum rediens cogitat ille dolum :
fit magus utque domum Queruli expiet, hanc subit. olla 6
tollitur. in titulo fallitur, ossa putat.
redditur, inicitur laribus, confringitur, aurum
fundit: adest Querulus, fusa talenta legit.
mentitur seruus, quia reddidit ultro, fidemque
inuenit in fraude, creditur, acta placent. 10

PROLOGVS

Qui releget Plautum, mirabitur altera forsā
nomina personis quam mea scripta notant.
causa subest facto. uult uerba domestica uersus,

VITALIS GALLICVS | BLESENSIS | DE | QVERVLO C
incipit Comedia TRIPERI L D *incipit a* Committens 1 ol-
lae] olle D (*et sic ubique e pro ae*) Queruli] Queroli D (*et sic*
semper) — *lectiones codicis Hugonis Trimbergensis Graecensis*
uide pag. 12 7 inicitur] iniicitur C 9 quia] quod C red-
didit] rettulit L Prologus] Explicit prologus. Item prologus
D 12 quam] qua D notant] notent CD 13 subest] sua est
D mea est L *cf. causa subest Amphitr. u. 362*

grandia plus aequo nomina metra timent.
 sic ego mutata decisaue nomina feci 15
 posse pati uersus; res tamen una manet.
 arguet hoc aliquis, mea quod comoedia fatum
 nominet et stellas, atque amet alta nimis.
 descuisse ferent, humilemque ad grandia stulte
 euasisse stilum. crimina Plautus habet. 20
 absoluar culpa; Plautum sequor. et tamen ipsa
 materiae series exigit alta sibi.
 Haec mea uel Plauti comoedia nomen ab olla
 traxit, sed Plauti quae fuit, illa mea est.
 curtaui Plautum; Plautum haec iactura beaut; 25
 ut placeat Plautus, scripta Vitalis emunt.
 Amphitryon nuper, nunc Aulularia tandem
 senserunt senio pressa Vitalis opem.

Iratus fatis Querulus causatur iniqui
 nominis auctores et dolet esse deos. 30
 et: 'quid' ait 'uoluere dei, cum temporis ortu
 informem in formas distribuere globum?
 scilicet expositos fatis ut sortis amarae
 ureret asperitas detereretque labor.
 naturae gremio melius sopita iacerent 35

16 uersus] uersum CD 17 quod] si C comoedia] co-
 media L et similia passim, quae adnotare supersedeo 18 at-
 que amet] et canat CD 19 descuisse] Nescuuisse L ad] & L
 24 traxit sed] Traxerit et L 25 iactura] iactata C 27 Am-
 phitryon] Amphitryon L Aulularia] allularia D tandem] tamdem
 C post u. 28 Explicit Prologus C Explicit prologus. Incipit
 comedia D Iratus uox maiusculis prima littera miniata L 29
 fatis Querulus] Querolus fatis D 30 nominis] Ominis L Nu-
 minis D 31 uoluere] u secunda in ras. L dei] dii D 34
 detereretque labor] deiceret que dolor D

omnia et in sterili matre sepulta forent.
nunc labor aeternus, aeterna angustia cunctos
decoquit, ut durent esse nec esse uelint.
cunctis o utinam! sic sors tolerabilis esset;
sors mala si fuerit omnibus una, placet. 40
dura minus laedunt, si sunt communia. sed cur
iurauere omnes in mea fata dei?
natus ego ut quererer semper, Querulusque uocatus,
ut uiuam querulus et mea fata querar.
mira mei uideo praesagia nominis: audi 45
nomen: quae mea sint fata notabis eo.
sum miser atque meo mea nomine nomino fata,
asperitasque noui nominis omen habet.
res sequitur nomen; an nomen ab omine duxi,
uel causam nomen ominis esse rear? 50
uixissem infelix, etiam si Iulius essem;
aspera mutato nomine fata manent.
hoc quoque miror ego, quod cum caput exero tristis,
ecce meum quouis nomen in ore sonat.
sibilat in Querulum plebecula meque secuntur, 55
et nisi cum turba non licet ire mihi.
nomen habere nocet: cum nomine sum miser ipso,
sustineo inuidiam nominis ipse mei.
quam mala condicio paulatim uenit in usus,

36 sepulta] sopita D 38 durent] curent C uelint]
uolunt¹ uelint L 39 sic] si L 41 dura minus] Pura minus
D damna minus C sunt] sint CD 42 fata] dampna D dei] dii L
45 audi] audis C 49 sequitur] tur *in ras.*, *dein 3 litterae*
erasae L 50 uel] an CD causam] caream L 52 manent]
forent¹ manent L 53 quod] quia D tristis] tectis CD 55
secuntur] sequuntur D *uu. 56 et 57 desunt in C* 56 ire]
esse¹ ire L mihi] michi LD, *et sic passim* 57 cum] et L 58
ipse] esse C 59 quam mala] quae male C condicio] condi-
tio D conditos C

nomina quod natis imposuere patres! 60
 at quanto melius, simul ac adolesceret aetas,
 nomen ad arbitrium sumere quemque sibi.
 qui modo sum Querulus, augusti nominis heres
 Plato uel Socrates Pythagorasue forém.
 odi Pythagoram, quia carnibus horruit uti 65
 et sibi cognatum credidit esse suem.
 quam uarios hominis mens anxia quaerere uerum
 edocet errores! uera latere uolunt.
 Iuppiter his hominum suspendit pectora curis,
 ne foret ex aliqua parte beatus homo. 70
 ausus in arcana naturae inrumpere Plato
 unum deprendit et docet esse deum.
 unde necessarii seriem cum duplici fato
 ordinis intexens dedocet esse deos. 75
 et fatum fato sic explicat, ut licet insit
 ordo necessarius, omnia casus agat.
 atque iterum fatum fato sic implicat, ut sors
 ipsa necessaria lege coartet iter.
 ergo necessario Querulus miser et nequit esse
 non miser, huic sectae si sit habenda fides. 80
 somnia Platonis innexa ambagibus odi,
 dum studuit canere non capienda mihi.

60 quod] cum C imposuere] inposuere LD 61 adole-
 sceret] adoleuerat C 62 sibi] suum ¹ sibi L suum CD 63
 augusti] angusti C heres] essem ¹ heres L 64 Pythagorasue] py-
 thagorasue L pythagoras que D 65 Pythagoram] pythagoram L
 66 cognatum] cognatum D cognatam C 67 anxia] conscia
 CD 68 edocet] edidit CD 69 Iuppiter] Iupiter CD 71
 arcana] archana LD inrumpere] erumpere CD 72 deum] deos
 C 74 deos] s *in ras.* L 76 necessarius] necessariis L
 agat] agit D 77 fatum fato] fato fatum C implicat] explicat
 C 78 coartet] cohartet C 81 somnia] scrinia D

hoc unum placuit: turbam negat esse deorum.)
 utile quod docuit, sit licet error, erit.
 uiuit homo superis et iam sibi nemo laborat; 85
 sis diues, cole tot numina, pauper eris.
 stulta hominis pietas gaudet seruire creatis
 a se numinibus et facit esse deos.
 horret opus manuum quaeritque quod imperet illi
 nescit et infelix uiuere liber homo. 90
 hoc lare bina Lari data sunt altaria quondam
 fortunamque laris fecimus esse Larem.
 ex tunc irata est nobis Fortuna deoque
 ipsi: pro miseris nil facit illa deis.
 mane tamen primo: 'dona, Lar sancte' rogamus; — 95
 nescio quid donet: nil habet ille sibi.
 Lar datus est tutela lari; malus est mihi tutor,
 quem male si tuear, non bene tutus erit.
 qui tutoris eget, misere commissa tuetur:
 si mihi Lar deus est, cur eget ille mei? 100
 si sapiant homines, mendicat turba deorum:
 ordine conuerso numina pascit homo.
 aut certe deberet homo deus esse deorum:
 ille deus Queruli est, qui bene pascit eum.
 Lar, alium tibi quaerere larem! mihi nil dedit unquam 105
 nec dabit humanae relligionis opus.

84 sit] quod L 85 et iam sibi] etiam si D 89 quae-
 ritque] queriturque C imperet] inperet D *et sic semper in D,*
passim in L 90 nescit et] nesciat C nesciit D 91 data
 sunt] sunt data C 93 irata] innata D 94 illa deis] ipsa
 diis D 96 nescio] nescit D ille] ipse D *uu. 99 et 100*
desunt in D 101 sapiant] sapient C mendicat] mendicet CD
 102 pascit] poscit w paut D 103 aut] at C 104 est *omisit*
florum poetar. editio apud Du Méril 105 alium] altum L
 mihi nil] nil mi C 106 relligionis] religionis L

prodigus ad sumptus superis pater extulit aras,
 extulit et tumulos ossaque fouit humi.
 funeris omen erat: domus est damnata sepulchro,
 funeraeque domus omina sortis habent. 110
 quid ualere suis superi cultoribus? audi:
 ille deum cultor maximus exul obit.
 si quem felicem uis dicere, consule finem:
 nemo prius felix quam morietur erit.
 in lare seruus edax Querulum premit, inuidus extra: 115
 sic uenit ex omni sors mala parte mihi.
 quam male Pantolabum Querulo sors inuida iunxit!
 sum per eum Querulus: quod queror ille facit.
 pransus habet causam mecum, cur sit pede nudo,
 tanquam si sibi sim, non mihi natus ego. 120
 uenter inexpletus cuiuis iacet aequus aceruo,
 crescit edendo fames; dat cibus ipse famem.
 consului medicos: medici dixere bolismum,
 scilicet esuriem, quae solet esse cani.
 de consumptore medici fecere uoracem, 125
 perpetuam peperit addita cura famem.
 exitus hic artis medicae est: si quid male sentis,
 accede ad medicum, protinus aeger eris.

107 ad sumptus] ad sumptum CD 108 tumulos] titulos
 D humi] aui CD 109 damnata] dampnata LD (*et sic semper*)
 110 habent] habet CD 111 superi] super L 113 dicere]
 quaerere D *flor. poet.* 114 morietur] moriatur *flor. poet.* 117
 Pantolabum] Pantalobum L Pantolabum C Pautolabum D *cf.*
Horatii serm. I 8₁₁ II 1₂₂ 118 quod] ut D queror ille] que-
 rar ipse CD 119 causam mecum] curam seruus L 120
 tanquam] tamquam C si sibi sim] sim sibi C 121 cuiuis]
 crinis L cui D 124 cani] canit L canum C 125 uoracem
ex ueracem L 126 addita] altera D 127 est *omis.* L 128
 medicum] medicos C

ultimus hic miserae sortis gradus, ut sine furti
 culpa nullius spes sit habenda lucri.' 130
 Sic sibi, sic seruo, sic indignatus et ipsis
 numinibus Querulus omnibus hostis erat.
 Lar aderat laturus opem. sed tristia fata
 qui lenire parat, asperiora facit.
 qui damnat mala fata placet, qui lenit acerbat, 135
 irritant animos fortia dicta graues.
 'uiuat' ait 'Querulus!' 'uiuat?' responderat ille.
 'in misera peius nil dare sorte potes.
 sors mala tunc peior, cum fit prolixior illa.
 si breuis est, aliquid prosperitatis habet. 140
 mors miseros ditat et fato fata quiescunt,
 uiuere da misero, fit magis inde miser.'
 'non ita' Lar inquit 'uera est sententia: ni te
 esse putes miserum, non potes esse miser.
 non faciet miserum casus, sed opinio sola: 145
 si constes animo, casus inermis erit.'
 'insanire doces homines: quae monstra uidebis,
 si sese miserum nesciat esse miser!
 qui miser est errat, si se putat esse beatum,
 nec quisquam ignota sorte beatus erit.' 150

129 miserae] miseris C post u. 130 in D *miniatis litteris haec*: Querulus lari. et lar querolo. in L S *littera maiuscula miniata* 131 sic sibi sic] sic igitur C 134 parat] cupit C 135 placet] leuat D *flor. poet.* lenit] leuat w 137 responderat] respondeat D ille] alter C 138 in misera] inuisa C 139 cum fit] si sit CD illa] etas l illa L 141 mors] sors C 143 est] *sub & ras.* L ni te] uitae L 144 putes] putas LD *flor. poet.* putes *praefero propter consonantiam cum potes* — non potes esse miser] non miser esse potes C 145 faciet] i in *ras.* L miserum casus] casus miserum CDf sola] falsa C 147 homines] hominem CD uidebis] uidebit L uideres C 148 nesciat] nesciet C 149 putat] putet *flor. poet.* 150 ignota] innota D

'ne mea uerba frequens turbet responsio! namque
 qui tacet est melior; dicere disce tacens.'
 'fac rogo ne dicas tantum, sed et utere rebus,
 exhibeas opere, quod ratione doces.
 multa quidem dixere dei, sed pauca dedere; 155
 quam facile est cuiuis dicere! facta grauant.'
 'ordinis aeterni series angustat et arcet
 res; Iouis imperio quaque iubentur eunt.
 ordinis est ordo: qua mentem respicit, haeret,
 qua resolutus abit, ut moueatur habet. 160
 implicitum mentis ratur explicat ordo; uagatur
 non errore uago, nec sine lege meat.
 sic plicat implicitum, sicque explicat ordo beatus,
 cuncta beans, misero quod locus omnis abest.'
 'nunquam rebar ego, quod Lar Platonius esset. 165
 qui docuit superos Plato beatus erat!
 si teneat res quemque locum feliciter, arcet;
 sed quid erit, miserum si tenet illa locum?'
 'quo tibi plus medeor, aegrescis durius inde,
 utque magis doleas, nostra medela facit. 170
 arte manus medicae crescit dolor ut minuatur;
 quo magis urgetur, et minus ulcus obest.
 sors tibi mutatur ut tu muteris et illi,

151 ne] Me L mea] m *in ras.* L turbet] turbat L 152
 dicere] discere D *in margine ab alia manu eiusdem aetatis*
scriptura pallida adscriptum est uiuere 153 tantum sed et]
 preme uoces CD 154 exhibeas] exhibeas C ratione] ratione L
 156 est *sscr. in L omis. D* 158 imperio] edicto CD 159
 qua] quo D haeret] eret C qua resolutus] Quare solutus D 162
 non] hac C 163 implicitum] explicitum LD explicat] implicat
 LD 164 misero quod *sripsi* misero qui L misere quod CD
 167 quemque] quaeque CD arcet *scripsi, an recte?* ardet L errat
 CD 169 quo] Quod D medeor] medear L 172 quo] Quod D
 173 mutatur] se mutat L

quoque tibi placeas, displicet illa tibi.'
 'protraxit miseros fallax promissio diuum, 175
 nec rata nec stabilis nec bene digna fide.
 ut sua dent homines, semper sperare iubentur,
 donec spem uanam res male lapsa probet.
 reddere lentus erit hilaris promissor et audax
 ad promissa parum credulitatis habet.' 180
 Exierat Lar a laribus Querulumque querentem
 questibus exponit, cesset ut inde queri.
 decrescit dolor ad gemitus, sed clausus abundat:
 plus irae quotiens clauditur ignis habet.

Edomitus longo Queruli pater orbe uiarum: 185
 urgebat Lachesis in sua fata manus.
 mortem inuitabat adiuta labore senectus.
 proxima mors seruo credere cuncta iubet.
 seruus adest dominumque senem circumuenit, ambit,
 palpat et officii sedulitate capit, 190
 non quod amet, sed ut emungat sic scilicet aere
 secretouae aliquo: non bene seruus amat.
 assedit. dominus 'nosti, mi Sardana,' dixit
 'quod tibi non dominus, sed pater ipse fui;

174 illa tibi] illa sibi CD 175 protraxit] Protexit L
 fallax] felix D diuum] dure D 177 ut] Et w iubentur] i et
 b in ras. L 178 uanam] uariam L male] mala w 179 len-
 tus] letus C hilaris] hylaris LD 180 credulitatis ex crudeli-
 tatis L 182 queri] loqui D 183 ad] et w gemitus] gemi-
 tum L abundat] habundat D 184 quotiens] quoties L 185
 Edomitus] Sedomitus D *littera initialis colore ornata in utroque
 codice* 186 manus] manum C 187 adiuta] adiuncta L se-
 nectus] senecta C 190 capit] caput D 191 scilicet] sedu-
 lus L aere] e re C 192 secretouae] secretouae D amat] amet
 L 193 ante dñs *parua rasura* L Sardana] sardina L

nec uolui, ut solitum est dominorum uulgus, abuti 195
 imperio in seruum, nec mihi seruus eras.
 ergo quid emerui? quod tu deuotior esses,
 utque tot empta mihi sit tua firma fides.
 cur sit opus certaue fide studioe tenaci
 secretoe alto, collige, cuncta scies. 200
 aede mea qua parte laris premit angulus aram,
 olla fidelis habet mille talenta mihi.
 damnauit misero me sors herede parentem,
 nec cuiquam peior filius esse potest.
 non equidem timui natum, quod prodigus esset, 205
 sed quoniam temere quod gerit ille gerat.
 o utinam sciat ille tenax aut prodigus esse!
 cum sit utrumque malum, non mediocre iuuat.
 cum uitium sit utrumque, tamen nos utimur illis:
 largus amicitias urget, auarus opes. 210
 urget in errorem commissa pecunia stultum;
 paupertas cohibet: dum caret, inde sapit.
 quem uetat expleri res paruula, displicet error,
 copia stultitiam quam parit, illa placet.
 euasit Querulum commissa pecunia terrae, 215
 atque fide nati tutior olla mihi.
 nos peregrinantes iam septimus inuenit annus,

195 nec uolui] non uolui CD est] *omis.* L 197 quid
 emerui?] quidem merui C quod merui D quod] quo LD 199
 cur] cum C 200 secretoe alto] secretoque alio L 204
 cuiquam] quisquam C 206 gerit ille gerat] regit ille regat L
 208 *in margine* (*cf. ad u. 152*) nil D 209 uitium] uicium LC
 210 largus] nullus C Quam plus D (*unde uidemus fuisse olim
 qui legerent* Amplius) amicitias] amicitias L 211 in errorem]
 maerorem C 213 quem] quae C expleri] explō L 214 stu-
 ltitiam] stulticiam L

absumus a patria: tarda senecta nocet.
 heu miror talemque locum mihi funeris esse.
 non de communi condicione queror. 220
 lex ea naturae: solui sociata necesse est:
 dispensat sedem funeris ira deum. |
 dulce mori in patria est, dare dulcibus oscula natis,
 sortiri heredes, ponere cuique suum,
 coniugis illabi lacrimis humerisque parentum, 225
 ignibus imponi matre tenente facem.
 funeris hic ordo est, haec sunt solacia mortis,
 si non pulchra satis, qualiacumque tamen.
 Sardana, te solum mihi sors irata reliquit,
 meque tuo officio mater habebit humus. 230
 mordeor heredis cura, qui uiuat honestus,
 quod per eum nostra uita superstes erit.
 quo minus est sapiens, caui studiosius illi,
 et caueo; pietas me iubet esse patrem.
 forsitan ut saperet, et doctor et usus et aetas 235
 impulit et super hoc ingeniosa fames;
 si neque sic sapiat, melius perdetur in illo
 res mea, quam lateat diuite semper humo.
 res eget indicio, teque indice filius heres
 mille talenta ferat: tu tibi sume decem. 240
 seruitiique iugo te libero, liber abibis:

219 miror] *ita libri, an maeror?* 220 non] nec C 222
 sedem] sede D 223 est *omis.* CD 228 pulchra] pulchra D
 2:29 Sardana Sârdana L sors] mors L 230 meque] Me quo-
 que L 231 mordeor] de *in ras.* L qui] quo CD 232 nostra
 uita] uita nostra CD *uerba inde ab et u.* 235 *usque ad sapiat*
u. 237 *in contextu omissa in margine adscripta sunt ab eodem*
librario in L 236 hoc] haec C 239 teque indice filius]
 qua te indice doctior D 240 ferat] feret C *sed nouissimae 2*
litterae ualde obscuratae 241 seruitiique] seruicique LC

Sardana qui fueras, a modo Paulus eris. -
 Sardana, liber eas, et eas feliciter opto,
 et mihi quanta tui, sit tibi cura mei.' —
 haeserat in lacrimis. fletu mentitur amorem 245
 Sardana. flent ambo: gaudet hic, ille dolet.

Excipit urna senem. turbatur funeris ordo.
 improcurato funere seruus abit.
 quam male seruus amat! timor absit, cessat amare;
 non amat ut timeat, sed timet hic ut amet. 250
 aere superbus heri spes Sardana concipit amplas,
 iam liber, iam non Sardana iamque suos.
 quam male diuitiae serui famulantur in usum!
 seruus enim locuples aspide peior erit.
 dum reducem tenet ille uiam, spatiumque locusque 255
 sufficit, hoc sibimet consulit ille modo:
 'Sardana, sorte noua felix felicius aude:
 spes noua sors renouat, ampliatur ampla tuas.
 res angusta uetat, ne quis sublimia speret.
 res senis accessit, re fruar. ille iacet. 260
 et iacet et iaceat. certe nihil aequius aequi
 dispensant superi, quam quod auarus eget.
 uixerat ille mihi. bene temperat omnia fatum.

243 liber eas] nunc ibis L opto] oro CD 245 haeserat] Reserat D a linea ut aiunt positum. sed noua scaena ut ita dicam incipit potius a u. 247 247 improcurato] impercurato C 249 cessat] cesset L 251 superbus] superbit C 253 famulantur] doiantur w (sic, pro dominantur) 255 dum] Cum D tenet] terit D spatiumque] spaciumque LC locusque] locumque LC 256 hoc] hic L 257 aude] audi L 258 renouat, ampliatur] renouet ampliet CD 259 ne quis] ne quid LD speret] sperat w 260 fruar] fruor D fuar C 261 nihil] nil CD 262 quod] sscr. L 263 uixerat] Dixerat D

proderit ille aliis, qui suus hostis erit.
 gaude quisquis eris, ne post te gaudeat heres. 265
 utere: quas nutris, alter habebit opes.
 in locuplete domo Querulus mendicat et aurum
 non sibi custodit, non sibi diues eget.
 dum potuit pater esse pius, fuit impius illi,
 seque pium perhibet, dum nequit esse pius. 270
 ad libitum partitus opes de mille talentis
 particulae heredem me iubet esse senex.
 non bene partitur. sed non sum Sardana, si non
 emuncto Querulo mille talenta feram.
 quem timuit uiolare senex, sacratus aceruus 275
 non cadat in partes: frangere sacra nefas.
 sola fides confert? solis est aequus iniquis
 Iuppiter, et superos qui timet, ille perit.
 decipiat Querulum mentiti nominis error:
 non ultra dicar Sardana, Paulus ero. 280
 Paulus ero, Pauli Romani consulis heres:
 sub titulo Pauli Sardana clarus erit.
 cognita uilescunt, qui non est notus amator,
 ut sis ignotus, hoc age: carus eris.² —

Reddiderat patriae seruum lux septima: nescit, 285

264 proderit] Prodidit L aliis] alii C erit] erat C 265
 heres] alter f 269 pius] prius L 272 heredem] herede D
 273 partitur] partitus D 276 cadat] cadet CD 277 sola]
 laesa CD solis est] solis etiam L 278 Iuppiter] Iupiter D
 et] ut L 279 decipiat] decipiet] CD nominis] numinis L
 282 titulo] tytulo D ante u. 285 Liber II C Sardana Gna-
 tonem Cliniamque amicos conuenit D R *littera initialis maius-*
cula minio picta L 285 patriae seruum] seruum patriae D
 nescit] noscit C

qui cupit, esse piger: spes bona posse facit.
excipit ignoti noctu domus hospitis illum:

Sardana sollicite ne uideatur agit.

se studet esse alium naturamque alterat arte:

qua iubet et facies et color oris eunt. 290

lasciuit nutrita diu coma iussa uagari,

atque humeros ausa lambere colla tegit.

descendunt humeri ceruixque elata laborat,

altius eductum iussa tenere caput.

pectoris ille modus solito propensior exit, 295

auro mendaci dextra superba nitet.

empta senis spoliis noua diuite uestis amictu

luxurians membra luxuriare iubet.

Sardana iam dubitat, utrum sit Sardana, seque

forsitan ignoret, si sinat ipse sibi. 300

Romanum genus et linguam praeponit Achiuae,

interdum quaedam barbara uerba sonans.

non intellecta dis aut mortalibus audet

ingere. plus ideo credulitatis habet.

Gnathonem Cliniamque duos conuenit amicos, 305

per quos dispenset quem parat ille dolum.

'uos' ait 'elegi, quos contulit usus amicos,

ut mea per uestram cura leuetur opem.

propositumque modumque loquar; modus aptior alter

286 qui] quod C 290 qua iubet et facies] quaque iubet
facies CD eunt] erat L 294 altius] Artius D eductum] educta
C 295 solito] subito D exit] errat L (an exstat?) 300 igno-
ret] ignorat L ipse] esse D 301 Romanum] Romani C prae-
ponit] proponit L 303 aut] et CD 305 Gnathonem] Gna-
tonem LD (et sic semper) duos *Buecheler* dolis *libri* conuenit]
conuertit D 306 dispenset] dispensat C deprendat D 309
loquar] loquor L aptior] altior C

si fuerit, uestra calliditate fruuar. 310
 morte pater Queruli uictus suprema fateri:
 "aede" mea dixit "mille talenta latent.
 portio prima tibi centesima fiet acerui,
 in Queruli iura quod superabit eat."
 sed potius peream, potius ferat ille uel alter, 315
 quam Querulus studio cesset egere meo.
 nos ad opes, nos inuitat Fortuna, sequamur!
 ad lucra perfacilem praebuit illa uiam.
 aspice quantus honos et gloria diuitiarum!
 unde parentur opes, quaestio nulla mouet. 320
 nusquam deterius furtiuum uenditur aurum,
 partaque legitime non magis aera nitent.
 Fortunam Querulus questuque odioque fatigat
 deque sua sorte non sinit ipse queri.
 quilibet impatiens miserae mala sortis acerbat, 325
 sors mala, si quereris, fiet acerba magis.
 fingite me talem, quem sors audire minantem
 horreat et magica qui sit in arte potens,
 qui piet aduersam sortem quique imperet astris,
 carmina qui superis imperiosa ferat. 330
 credulus est Querulus: sub nomine sortis iniquae

311 uictus] pressus D suprema] suprema LD 314 iura]
 cura D 315 ille uel] illa tibi D — *pro u.* 319 in CD *hic*
legitur uersus: quod (quam D) putat oblatum (oblata D) ne post
de sorte queramur. fortasse in omnibus libris deest aliquid,
certe ad 320 melius conuenit uersus qui est in uetustissimo
codice 319 quantus *scripsi* quantos L 320 parentur] pa-
 rantur D 321 nusquam] nunquam C 323 questuque odio-
 que] questumque odiumque L 326 mala] male C quereris]
 pateris CD 327 fingite] fugite D F *maiuscula miniata ut in*
initio capitis L 330 ferat] facit C

exhibit uestra nobilis olla manu.
 sed tamen et caute! quia fraus nisi fraude tegatur
 nulla ualere potest; ars perit arte carens.
 qua maris unda furens angustat Palladis arces, 335
 alter, ab aduerso dirigat alter iter;
 ante domum Queruli sic gressus temperet alter,
 ut quasi festinus obuiet alter ei.
 aduenisse magum dicatur, ut audiat ille,
 arte tamen, ne res arte putetur agi. 340
 res caret illa fide, quae praemeditata uidetur,
 impraeconsultum dicere uera putant.
 Gnatho 'sat est' dixit 'summam dixisse, nec ultra
 Gnathonis uirtus ut doceatur eget.
 rem teneo, sed quae melior, mea gloria promat; 345
 hoc superest: nostrae diligat artis opus.
 Sardana — di tribuant Gnathonem posse mereri,
 quod nos participes ad tua lucra uocas —
 dum Querulum elicio domibus, tu sedulus ille,
 quem te mentimur, ut uidearis age. 350
 fortunae uultus respondeat; ora coaptas
 assimilaturis fallere docta modis;
 sit persona magi, Romani lingua, potentis

332 uestra] nostra C 333 nisi] ut w 334 ars] fraus
 D *flor. poet.* 335 arces] arches D 337 sic gressus] gres-
 sus sic C temperet] dirigat L 338 ut] et C 343 Gnatho]
 Ergo gnato L (*sic, cf. ad 690*) G *magna maiuscula miniata in*
 D — *uu.* 345 346 *maxime obscuri sunt et in L et in CD, quae*
posui ex L genuina uix pulo 345 *littera prima maiuscula*
miniata in L sed quae] si qua C melior mea gloria] melior uia sin-
 gula CD 346 hoc] haec D nec C nostrae] uestrae D diligat]
 deligat C 347 di] dii LD dum C 348 quod nos] et quos
 CD 349 tu sedulus] si sederit D ille] ipse C 350 men-
 timur] mentitur L 351 uultus] ludo C 352 assimilaturis]
 assimilatiuis C Assimilatis D docta] dicta C

uultus, philosophi sermo, studentis opus.
 praesentet numeros abaci tibi pagina mendax, 355
 et coram libros ut studiosus habe.
 derogat hoc fidei, male cum sibi facta cohaerent:
 non tam uera fidem quam quasi uera iuuant.⁷
 Sardana sublimi solio Gnathone ministro
 tollitur, occultis interiore domo. 360
 castigat formatque hominem: 'sic ergo loquaris:
 sic tibi, sic Querulo, sic mihi, sic aliis.
 pauca loquaris age. qui garrit, ineptus habetur,
 qui sapit, ille parum garrulitatis habet.
 interdum cartas oculis ita respice limis, 365
 ut totum ex cartis te putet ille loqui.
 scripta fidem firmant, commendat pagina uerum,
 falsa putabuntur, quae sine teste geres.
 tu quoque, mi Clinia, qua muros urbis et arces
 Palladis angustant aequora, carpe uiam. 370
 at breuiore uia gressus dimetiar istac.
 mecum discutiam: uerba stupentis erunt.
 occures et quid stupeam cognoscere quaeres.
 celabo, orabis: dissimulabo, premes.
 irascar, magis instabis. iurabo, minabor: 375
 tuque magis iures, et magis adde minas.

354 philosophi] phylosophi LD 355 praesentet] Pre-
 sentet L Presentes D abaci] bachi D 356 habe] age C 357
 hoc] hic f facta] ficta D *flor. poet. editio ap. Du Méril* cohae-
 rent] coherent D 358 quam quasi] sed nisi w 359 mi-
 nistro] magistro D 360 occultis] occultus CD 361 loquaris]
 loqueris L 365 cartas] carthas D *et sic mox e carthis limis]*
 binis C 366 totum ex cartis te] te cum cartis te L (*fortasse*
 te cum cartis tunc) 367 uerum] uerbum L 368 geres]
 geris C reges L 369 arces] arches D 71 at] hac CD dime-
 tiar] demetiar D istac] ista CD 373 cognoscere] congnos-
 scere D

litis erit species: Querulus tunc litis amator
 postibus haerebit, singula nosse uolens.
 acrius insistas. prece tunc quasi uictus amica,
 ut secretum habeas, tutior esse uolam. 380
 ne dubita iurare deos. hic est modus ille,
 haec uia, qua Querulus decipiendus erit.'

Dicta placent. Clinia sequitur dispendia, Gnatho
 ad tectum Queruli rectius urget iter.
 mentiri sua ficticium iubet ora stuporem 385
 et quod sint stupido consona uerba facit.
 nunc uocem, uelut audiri timeatque uelitque,
 tollit: nunc humili temperat ore sonum.
 'non una natura manu mortalia quaeque
 emetitur', ait 'haec premit, illa beat. 390
 excoluit natura hominem studiosior omni
 dote bona, circum cetera pigra magis;
 nec genus humanum studio pensauit eodem:
 nos probitate, illis illa praeire dedit.
 o regio felix hominum, cui gloria cessit! 395
 regna tulit mundi Roma beata uiris.
 quam bene Roma potens et quam male Graecia pauper!

378 postibus] Hostibus D 379 insistas] insistes CD
 381 ne] nec C — ante u. 383 Liber III C Gnato Clinia Querulus
miniatis litteris D in LD *maiuscula miniata* 385 ficticium]
 fictitium C stuporem] pudorem C 386 quod] quae CD sint]
 sunt C 387 uelut] uelud D 388 ore sonum] ora sono CD
 390 ait] at *flor. poet. edit. ap. Du Méril* premit] deprimit *flor.*
poet. 392 circum] circa CD humanum] humanus D 394
 nos] His L Hos D *flor. poet. edit. ap. Du Meril* probitate] probi-
 tatem L praeire] perire CL, *fortasse recte. de prima syllaba*
correpta in praeire cf. ad uu. 615 623 628 al. 397 Grae-
 cia] grecia LD (*sic semper*)

semideos homines Romulus orbis habet.
 credibile est certe, Latios genus esse deorum
 seque suis faciles exposuisse deos. 400
 cur uel Aristotelem uel quid Platona ueremur?
 non tulit huic similem Graecia tota uirum.
 tam uentura canit quam quae fluxere uel instant,
 scit melius Ioue quid Iuppiter ipse uelit.
 nil improuisum pensabit Iuppiter ultra: 405
 sic genus Aeneadum comprobat esse suum.
 haeserat ad postem Querulus iam semireclusum:
 ne taceat Gnatho, denuo claudit eum.
 et 'quid' ait 'sibi uult, quod ad omnes oris amari
 Gnatho nescio quem comprobat esse probum? 410
 uix ego crediderim, quod possit uel semel hostis
 humani generis praeter inepta loqui.
 quo pacto linguam sic castigauit et ora
 quoslibet opprobriis docta notare nouis?
 dedidicit praua, uel munere uictus amico, 415
 uel quod ego melius, fuste minisque, putem.
 prouocat ut laedant qui dat nebulonibus: urge,
 laudabunt: acuunt dona, flagella domant.
 quidquid commendat, ego commendabile credam:

399 credibile est certe] Certe credibile est CD 401 Ari-
 stotelem] aristotilem LD quid] cur L quod D 402 Graecia]
 grecia LD 404 Iuppiter] Iupiter CD pensabit] pensauit C
 Iuppiter] Iupiter CD 406 suum] deum C 407 semireclusum]
 semireclusam (4 *nouissimae litterae pallidiores sunt*) L semi-
 clusum C 409 omnes] omnis C amari] auari CD 410 esse
 probum] esse probat D 411 crediderim] *i nouissima in ras.* L
 credideram CD possit] posset CD 414 quoslibet] Quolibet
 D opprobriis] obprobriis CD notare] probare L *u.* 415 *in D*
ita legitur: Munere dececidit uel numine uictus amico 417
 laedant] laedat CD dat] dant w 419 quidquid] Quicquid C
 Si quid D

laus plus quam uera quam dabit hostis erit.' 420
 Gnathoni Clinia mensus dispendia cursu
 tempestius adest et iuuat arte dolum.
 'dic', ait 'o Gnatho, quis sit quem laudibus effers,
 et cur Romanum nomen ad astra feras?
 egregiumne aliquid fecit Romana iuuentus, 425
 quo sibi perpetuae munera laudis emat?'
 'scilicet huic curae' respondit Gnatho 'uacamus!
 longe alia in nostro pectore cura sedet.
 nec mala me Romana iuuant, nec prospera laedunt,
 nec moueor damnis, nec mihi laeta placent. 430
 sunt secreta mihi; secretum dicere non est,
 cuius participes contigit esse duos.'
 instat ei Clinia: 'dic optime, dic precor' inquit
 'et secreta refer, utile si quid habent.
 teque tuo partire mihi, nec te mihi cura 435
 alteret ista, duos quos negat unus amor.
 nulla hominem fortuna beat, nisi consciat alter,
 tectaque laetitia gaudia nulla parit.
 si sit opus praecone, tubas et cornua uincam,
 si tacito, saxa: quaeque iubebis ero.' 440
 Gnatho refert: 'nemo sibimet satis ipse fidelis
 saepius esse potest nec satis esse tenax.

420 laus plus quam uera quam] laudem plus uero qui L
 421 Gnathoni] Gnathonis C Gnatoni L, *post i ras.* (*apparet* † =
cl[inia] ?) cursu] cursus D 422 tempestius] tempestinus L
 et iuuat] innuit L 425 egregiumne] Egregyume L 430
 nec mihi] non mihi C 431 secretum] secretaque CD 432
 cuius] quorum CD duos] deos C 435 mihi nec] tibi nec CL
 436 ista] iste C esse D duos] deos C 440 tacito] taceo CD
 quaeque] quodque D 441 refert] refer L nemo] nec homo
 CD ipse] esse CD fidelis] fidelem C

saepius obliti quidam dixere tacenda
 et nimius linguae prodidit usus eos.
 effluet in medium male res commissa duobus; 445
 hic taceat, linguae prodigus alter erit.
 si res ista parum uel si nihil utilis esset,
 forsitan ex facili iam tibi dicta foret.
 utilitas iubet ut taceam, mihi contingit uni.
 commodus ipse mihi, nec meus hostis ero. 450
 quod cadit in partes, minus et minus utile fiet,
 quo maior numerus, maior et usus erit.’
 maior’ ait Clinia ‘surrepsit, amice, uoluptas,
 ut tuus inuenti sim comes ipse tui.’
 dissimulat Gnatho tanquam discedere quaerens: 455
 hic rogat, ille negat; hic abit, ille tenet.
 ‘aut dimittis’ ait ‘aut est Gnathonia uirtus
 per caput atque humeros experienda tibi.’
 ‘nec minor est Cliniae uirtus’ responderat ille;
 ‘expertus Cliniam uel semel horret eum. 460
 sed quia nil facio precibus nec cogere nostrum est,
 ito, sed’ — ‘ha uincis me prece’ Gnatho refert.
 ‘mira animi natura mei: uis uiribus uti,
 nesciet audire; uis prece, mollis erit.

443 quidam] quaedam CD 444 nimius] nimium L prodi-
 dit] perdidit C *fortasse recte* 445 effluet] E *maiuscula mi-*
niata L 446 hic] Sic D Ni C 447 si nihil utilis] *in ras.*
 L 448 iam] uel CD 450 ero] erit CD 451 cadit] cadet
 D 452 maior et usus] et minor usus CD 453 surrepsit]
 surrepit L subrepsit C surrexit D uoluptas] uoluntas CD 454
 inuenti] in ueteri L 455 quaerens] uellet^l querens L uellet C
 459 Cliniae uirtus] uirtus Cliniae C 461 nec] nunc L 462
 ito] Ite D *in C uersus sic scriptus est: Non lite me uincis,*
sed prece, Gnatho refert 463 animi] mihi L 464 nesciet]
 Nesciat L

nec labor Hercules nec Caesaris arma mouerent, 465

quem uel continuo lenia uerba mouent.

ut tibi rem referam, qua me Fortuna beaut,

ut secretum habeas, tutior esse uelim.’

Aetheris ille deum natumque Coronide iurat, *Aesculapius*

quo nullum maius Graecia numen habet. 470

erigitur Querulus et postibus applicat aurem,

totus in auditu, ne sibi uerba labent.

‘seria res agitur’ dixit ‘garrire paratus
cuncta uel inuito uix prece cessit ei.’

‘ergo scies, Clinia’, subiecit Gnatho ‘quod omni 475
numine prosperior sors mihi scire dedit.

huc assiste tamen, ne postibus haereat ille,

qui rem furtiua subbibat aure sibi.’

haerentem Querulum praeuiderat. ille reductus

destitit a poste uersus utrumque latus. 480

‘scis’, ait ‘o Clinia, quam me mala pressit egestas,

quam mala. quam longo tempore finis erit?

finis adest duris; etiam si uellet egere,

non ultra Gnatho posset egere tuus.

obtulit huic urbi noua sors hominemue deumue 485

nescio: paret homo corpore, mente deus.

hunc uoluit natura hominem tot tantaque scire,

465 arma] ira CD mouerent] moueret C 467 rem] iam
C quod D qua] quae C 468 uelim] uolo CD 469 iurat]
iura C 471 et postibus *pallidior scriptura in L* 474
inuito] inuictus L inuicto D uix] uel D 477 assiste] absiste
C ille] illis D 478 furtiua] fortunae L subbibat] subbibit C
aure] arte L 479 praeuiderat] prouiderat C 480 utrumque]
uterque C 481 mala] male C 482 mala] male CD 484
posset] possit D 487 hunc] Non CD

ut quantum caeli numina nosset homo.
 iste Iouis mentem nouit Ioue certius ipso,
 quid pensent superi, quid noua fata parent. 490
 seruit ei caelum: fatorum strenuus ordo
 exspectat, quorsum currere cogat iter.
 castigat mentem Iouis: inuito Ioue multa
 esse iubet. sic est Iuppiter ipse Ioui.
 non magus, at magica magis ars est ipse putandus; 495
 ars nihil huic, sed ut ars ipsa sit ipse facit.
 non nouit tantum, quid cras respondeat, aut quid
 uicinum praesens alliget hora sibi,
 sed mage semota quid cogitet hora, quid annos
 differat in mille Iuppiter, ipse tenet. 500
 quid te plura moror? si saecula nostra deorum
 essent, hunc Gnatho crederet esse deum.
 carminis ignota uirtute potentis iniquam
 expellet sortem qualibet ille domo,
 nec damnata semel uolet aut erit ausa redire; 505
 haec domus aeternae prosperitatis erit.
 huc rapiebar ego, quia uis in munere magna est,
 ut quouis empto munere uener eum.

u. 488 in CD sic scriptus est: Quid pensent caeli (celi D) numina nescit homo *uu.* 489 sqq. in C hoc ordine leguntur: 491 492 489 490 489 certius] tertius L certior C 490 pensent] possent L 491 caelum] caelo L strenuus] strenuus LC (u nouissima in ras. L) 492 quorsum] quod eum CD 494 Iuppiter] Iupiter libri 495 non] Nec CD ars est] est ars D 496 nihil] nichil LD ut passim ipse] iste C 497 non] Nec CD 498 alliget] alligat L 499 mage semota] semota magis C quid annos] quot annos L 500 differat] Deferat L Iuppiter] Iupiter CD 504 qualibet] quolibet D ille] illa L domo] dolo D 505 redire] reuerti C 506 haec] sed C et D erit] habet D 507 in munere] innumine LD 508 emptor aut emptum *Buecheler* uener] uenit CD

sumit amicitiae uirtus in munere uires,
 lingua fauet donis, munera pectus emunt.' 510
 'scire uelim causamque uiae patriamque uirique
 nomen' ait Clinia. singula Gnatho refert:
 'Paulus ei nomen, et Paulo consule natus
 nobile sublimat nobilitate genus.
 Roma deum sedes, magnorum patria regum 515
 Roma sui iuris prodiga misit eum,
 ut doceat Graecos et ut ultra debeat artes
 Graecia Romanis, debet ut illa duces.'
 'exarsi' Clinia respondit 'amore uidendi.
 sors bona Romanum numen adesse dedit. 520
 si tibi dulce meum quidquam fuit aut erit unquam,
 uel semel ut uideam, fac modo.' Gnatho refert:
 'nulla erit inuidia. sed non uolo gaudia pandas
 aevi felicitis, quae noua fata dabunt,
 cum numerus comitum, cum nos gemmata uerendos 525
 purpura reddiderit reddideritque nouos.
 risus erit noster, erit admiratio plebis;
 si cuius crescit copia, crescit honor.'
 urget eant Clinia; Gnatho concessit; abibant.
 'fortuna' Querulus 'hac' ait 'utar ego!' 530

509 in munere] in nomine *edit. flor. poetar. apud Du*
Ménil et nomine (*pro ex nomine?*) w 510 pectus emunt]
 peius eunt CD 511 patriamque uirique] patrieque suique D
 513 ei] ait D 515 Roma] Summa C 516 iuris] cuius CD
 prodiga] prouida C 517 Graecos] grecos L *ut passim* gre-
 cas D 518 ut illa] et ultra C 519 exarsi] Exarsit L re-
 spondit] respondet D 521 quidquam] quicquam CD quidquid
 L 522 semel] saltem CD modo] rogo CD 523 inuidia]
 inuicio D non] nunc CD pandas] penses CD 525 gemmata]
 geminata L 527 admiratio] ammiratio CD 528 si] Cum
flor. poet. cuius] cuius f crescit] crescet D *utroque loco* 529
 eant] eum C

prosiliit, sed praecipitem tulit impetus illum
 in caput, offendens uoluitur ille pede.
 Gnatho suo Cliniae ridens ait 'omen habemus.
 concidit in laqueos praeda petita meos.'
 'Gnatho, mane,' clamat Querulus 'mi Gnatho, 535
 maneto!'
 dissimulant. cursu concitus aequat eos,
 et dextra Gnathone manu Cliniaque sinistra
 arreptis orat multiplicatque preces:
 'me quoque participem non inuideatis, amici,
 cui mea calliditas omnia scire dedit.' 540
 in Cliniam Gnatho uultu conuersus atroci:
 'dixerat hoc, Clinia pessime, Gnatho tibi.
 uae tibi, Gnatho miser, tibi cum Fortuna laborat,
 prospera Gnathoni cum cupit esse, nequit.
 impedio mea fata miser, mihi maximus hostis. 545
 haec Cliniae peperit damna nocius amor.'
 'et quis' ait Clinia 'sibi talia furta timeret?
 nec nocet adiunctus tertius iste comes.'
 'non nocet? heu facinus! in te cadat ira deorum.)
 hac ratione potest quartus adesse comes. 550
 scilicet in turbam latius miracula fundet

531 sed] et C 532 offendens] offenso CD 533 suo]
 sue D habemus] heremus L 536 dissimulant] Dissimulat C
 cursu] cursus D 537 manu] laeuaque manu D 540 cui]
 l Cui
 Quem L 'fort. quae' *Buecheler* mea] me D 541 in Cliniam]
 inclinans D uultu] *extr. u in ras.* L 542 hoc] ó L 543
 uae] *Ve libri ubique* laborat] faueret L u. 544 *deest in* L
 544 prospera] Aspera D 545 maximus] proximus, *sscr.* ma-
 ximus L 548 tertius] tercius L 549 non] Nec D 550
 potest quartus adesse comes] comes quartus adesse potest C
 551 scilicet latius D *spatio uacuo relicto*

- credita uix pretio, uix mihi dicta prece.’
 ‘omne bonum’ Querulus ‘splendescet clarius’, inquit
 ‘illius quotiens fusior usus erit.’
 ‘effuge, dira lues! hic ad prouerbia natus: 555
 uerborum ambages et maledicta nocent.’
 Gnathonis Clinia sermonem mordet amarum:
 ‘cur’ ait ‘obiecto crimine laedis eum?’
 noster hic est. parce saltem mihi, si miser hic est.
 mutauere breui tempore fata uiam. 560
 contigit audire, quae diximus; accidat uti.
 forsitan hic fiet utilis ipse comes.
 in turbam nullus fastidiet esse magister:
 quo plures aderunt, et sibi maior erit.’
- Pacato Gnathone domum, quam Sardana seruat, 565
 iunctus ei Querulus praeda comesque petit.
 sublimi solio residentem Gnatho salutat:
 ‘Paule, tibi’ dixit ‘a Ioue manet honor.’ /
 ignotam notae confundit Sardana linguam
 uerbaque duplicia more bilinguis agit. 570

552 pretio] precio LD mihi dicta prece] prece dicta tibi
 L 553 splendescet] splendescit C 554 quotiens] quoties L
 uu. 555 556 *distichon uix sanum, fortasse uerba usque ad lues
 Gnathonis tribuenda sunt, usque ad natus poetae, u. 556 Que-
 rulo* 555 hic] hoc L 556 et scripsi ad libri nocent] uomit
 CD 559 miser hic] miser iste CD est] *omis.* D 561 con-
 tigit] Accidit CD audire] audiri C accidat uti] *nouissima 5 litt.
 in ras.* L 562 hic] his CD 563 in turbam] in turba C
 fastidiet] fastidiget L *ante u. 565 Liber IIII C Gnato clinia
 Sardana querulus miniatis litteris DP maiuscula miniata L*
 565 Pacato] Placato C Paccato D quam] qua L Sardana] sar-
 dina L 566 petit] praedit C 568 manet] manat C 569
 ignotam notae] ignote notam D 570 duplicia] dupplicia D
 agit] ager L (*cf. ad u. 508*) ait C

consedere procul pro maiestate uerendi
 nominis, et tacitos numinis horror habet.
 'o iuuenis, iam fata sequar tua' Sardana dixit
 'sumque artis pro te prodigus ipse meae.
 ut mage te noscas, Querulus tibi nomen, iniqua 575
 fata, fames seruat atria, patre cares.
 Pantolabus tibi seruus edax et inutile monstrum,
 qui satur esuriat quique sit ipsa fames.
 extremam primamque domum geminae Laris arae
 impediunt; totus lar uacat ille Lari. 580
 ergo larem totum sibi Lar possedit, ut esset
 in lare prosperitas, si foret ara Laris.
 Lar nihil est. finxere deos trepidantia corda:
 aut miser aut felix lar erit arte mea.
 qua domus interior uestit ueterem Laris aram, 585
 terra tumet modice: pessimus ille locus.
 pessimus ille locus, dis detestabilis ipsis,
 quem timeat uel Lar, si sit et ipse deus.
 iam genesim deprendo tuam, uel quod tibi signum
 occiderit uel quod mundus in astra ferat. 590
 Aegoceros oriens, qua linea solstitialis
 praecipitat Cancrum, primus agebat. iter.

572 nominis et] numinis et L horror] horret L 573
 Sardana] sardina L u. 574 in CD sic scriptus esi: iamque
 artis patiar prodigus esse meae CD (mee D) 577 Pantolabus]
 Pantalobus L Pantalabus C 578 quique sit] qui sit et C ipsa]
 ipse D 585 qua domus interior uestit ueterem] qua nudea
 domus interior uestit D quem nudam uictura domos uestit C
 586 tumet] timet L modice] modicum CD 587 dis] diis D
 589 genesim] genesin C deprendo] deprehendo D quod] quid D
 590 occiderit uel] accidit aut uel CD quod] quid D in astra] in
 alta D ferat] tulit CD 591 Aegoceros] Ego ceros D Ergo
 teres L Humidus Aegoceros C oriens] omis. C solstitialis] sol-
 sticialis L solstitiorum C solstiorum D

rex orientis erat, quem Faenona dicimus; illi
 scorpius in cauda Piron adesse dabat.
 Faetontem Sol retrogradum uibratus agebat 595
 et Venus a Libra pulsa iacebat hebes.
 sic tibi nascenti caelum responderat iram
 mortis et infelix Faenonis omen habes.
 uim facio stellis castigoque carmine fata:
 omnia gaudebunt arte piata mea.' 600
 diuino Querulus putat et stupet ore locutum
 et 'tibi sum melius quam mihi notus' ait.
 'sed rogo te, Paule, Romanae gloria gentis,
 arte tua Querulus desinat esse miser.'
 obsecrat hoc Clinia, Gnatho submissus adorat, 605
 insistit Querulus; 'uincitis' inquit eis.
 'uincitis et faciam. sint haec miracula prima,
 quae Latius Graio Paulus in orbe gerat,
 ut celebris Graium currat mea fama per orbem
 Paulus et in toto floreat orbe potens. 610
 tu tamen, o Querule, quae nunc ego dictito uerba,
 tuque simul, Clinia, tu quoque, Gnatho, tene.
 carmina uim perdunt, postquam confunditur ordo,
 imperium uerbis demit adempta fides.
 ordine carmen eget et credulitate iuuatur. 615

' 593 rex] Fex L quem] quam L Faenona] Fenona LD
 594 Piron] spiron CD *uide indicem s. u. genesis* 595 Fae-
 dontem] Fetontem L Phetontem D Sol retrogradum] Sol
 gradu L 597 caelum] celum D 598 Faenonis] Fenonis L
 phenonis D habes] habet D 599 castigoque] castigo CD car-
 mine] carmina L 600 gaudebunt] gaudebant D 601 diui-
 no] De duo (*i. e.* de diuo) L putat et stupet] stupet et putat
 CD locutum] loquutum CD 605 submissus] summissus D
 608 gerat] dabit CD 610 in *sscr.* L toto] uestro C nostro D
 orbe potens *pallidiorē scriptura* L

haec uobis species religionis erit:
 pes praeat dexter nec tangat limina; cuncta
 iussus agat Querulus, nec nisi iussus agat.
 Gnatho uerba meo prolapsa resuscitet ore
 attollatque sonum carminis ille mei. 620
 nesciat hoc age Pantolabus discatue tacere:
 in dubiis rebus quilibet omen habet.
 surgitur et studii mentita uolumina uultum
 ausa est Gnathonis tangere sacra manus —
 tollere iussus erat — Querulusque praeambulus hostes 625
 utiliter stultus ad sua tecta uocat.
 ostia prima patent, prece limina Sardana munit
 adiuratque deos signaque ponit humi.
 stare pedes, cessare manus atque ora tacere
 innuit ut iubeat Gnatho sibi que iubet. 630
 Deiciunt pariter uultus et corpore parent:
 talis in hypocritae est religione color.
 limine munito ficta prece Sardana clamat,
 ut dextrum laribus intulit ille pedem:
 ‘omen in aede bonum!’ dixit, quem Gnatho secutus 635
 intonat exclamans ‘omen in aede bonum!’

616 uobis] nobis C religionis] religionis L credulitatis C
 617 pes] Res D praeat] pereat L dexter] dextra CD tangat li-
 mina cuncta] dextra limina tangat D 619 prolapsa] perlapsa
 L prolaxa D 621 age] uel CD Pantolabus] Pantolobus L
 Pantalabus C 622 quilibet] quodlibet D 623 studii] stu-
 diis L 624 *deest in* D 625 Querulusque] querulus D hos-
 tes] hostis L 627 ostia] Hostia LD Sardana] sardina L limina
 Sardana] Sardana limina C munit] num L 629 ora] *deest in*
 D tacere] silere C 630 iubeat] iubeant C 631 deiciunt] De-
 jiciunt C pariter] *deest in* CD corpore] toto corpore CD 632
 hypocritae] ypocritae L hypocrita C ypocrita D religione] reli-
 gione LD 635 in aede] inede L secutus] sequutus CD 636
 omen in aede bonum] Sors inimica fuge C

'sors inimica fuge!' subiecit Sardana; Gnatho
 excipit exclamans: 'sors inimica fuge!'
 per dextrum laeuumque latus circumque supraque
 Sardana uestigat, quo latet olla, locum. 640
 deprendit spatium, terramque a cornibus arae
 metatam late praecipit ille fodi,
 ne uel reliquias tumulatae sortis iniquae
 hoc in circuitu fossa reseruet humus.
 impegit tumulo Gnathonis dextra ligonem 645
 et tellus Cliniae uiribus icta gemit.
 Sardana 'mi Querule, fac istis arca paretur;
 si non est uacua, mox uacuetur' ait.
 'immo omnes', inquit 'nisi forte, quod aere plenum est,
 esse neges uacuum, plenaque cuncta putes.' 650
 'nil uacuum est: leuitate sua circumfluus aer
 non patitur uacuum uel semel esse locum.
 ut nullum excludit, ita nulli excluditur aer:
 permeat occultis corpora cuncta poris.
 nescia densari facit hoc substantia, nullus 655
 aeris ut teneat plusue minusue locus;
 nec fugit apposito nec adempto corpore abundat.'

640 latet] iacet D locum] loco L 641 spatium] spacium
 libri 642 late] longe C 643 reliquias] reliquias LD tumulatae
 sortis] cumulate sortis L, inde ab a littera pallidior scriptura
 tumulate sordis D 644 hoc in circuitu] non circumquaque CD
 645 tumulo] terrae CD Gnathonis] Gnathonia C gnathonia D
 646 icta] acta L 647 arca] archa LD (sic semper) u. 948
 in CD sic scriptus est: 'Si uacua est si non euacuetur' ait
 649 omnes inquit] inquit omnis C plenum] plena L 650 ne-
 ges] negas L 651 nil] Ni L est omis. D uu. 652 653
 desunt in D, in L in contextu omissi in margine additi sunt
 653 nulli] nullo L 654 permeat] sed meat CD 655 hoc]
 haec CD substantia] substantia L 657 apposito] a puncto D
 abundat] habundat LD

res urgetur: adest arca, paratur opus.
 ne uideat Querulus, auertitur. excipit ollam
 arca. 'feratur' ait, ferreque iussus adest. 660
 elatam Querulo Gnathonis eam Cliniaeque
 excepere manus, Sardana monstrat iter.
 monstratum rapiunt. Querulum quid restet agendum
 instruit, et breuibus, ne mora laedat eum:
 'a modo, mi Querule, feci te uiuere tutum; 665
 non erit ulterius uita tuenda tibi.
 at tamen admoneo: claude ostia, claude fenestras,
 obice liminibus robora, pone seras;
 si qua patet Phoebi radiis, hanc obstrue rimam,
 ut uel Phoebō aditum rimula clausa neget. 670
 armatus defende lares. si quid strepit usquam,
 huc ades et clames: "sors inimica fuge"
 — importuna lares uolet illa reuisere notos —
 atque ita continuis quinque diebus agas.'

Iussa facit Querulus. Gnathonem Sardana cursu 675
 assequitur; relegit deuia, turbat iter.

660 feratur ait ferreque iussus adest] seratur eam ferre
 iubetur adest CD 661 elatam] elatam a CD 663 quid] quod
 L restet] restat L esset D agendum] agendis L 664 breuibus]
 breuius L u. 665 *deest in D spatio uacuo relicto, in C ita*
scriptus est: Sic ait: 'hinc procul omne malum est et sors mala
 fugit' 666 uita tuenda] illa timenda C ista timenda D 667
 at] Et LD admoneo] ammoneo D ostia] hostia LD 668 obice]
 objice C seras] seram C 669 Phoebi] phebo, o *in ras.* L
 670 Phoebō] phebo, o *in ras.* L 671 lares] larem C quid]
 quis D strepit] strepat L strepet D usquam] unquam L 674
 atque ita] atque L Ergo haec C — *ante u.* 675 Sardana Gnato
 Clinia D I *maiuscula miniata* LD 675 Sardana] sardina L
 clinia D 676 assequitur relegit] Assequar. releget L (*fortasse*
rectius, mutata distinctione)

ut satis esse procul, tutasque sat esse latebras
 promiserere loca, terra recepit onus.
 olla tenetur eis titulumque tenentibus offert,
 quo mentita fuit funeris esse locum. 680
 mirantur titulumque uident, titulumque uidentes
 nil uidisse putant, quos stupor omnis habet.
 scripta leguntur eis, dubitantque an scripta legantur,
 et qui scripta legit, addubitat ne legat.
 uera timere timent nimiumque parumque fideles, 685
 et sibi spes prohibet, scripta timere iubent.
 quilibet in quouis fixis obtutibus haerent
 et uelut elingues attonitique sedent.
 ‘Sardana, quid sibi uult titulus? quid nominat ossa?’
 Gnatho ait. ‘ignoro’ Sardana dixit ei. 690
 ‘tu, cui nota magis est littera Graeca, uideto
 et tituli uerba perlege.’ Gnatho legit:
 ‘ossa Tripericii Triperi patris haec tenet urna
 condita cum nituit Caesare Roma suo.’
 ‘rem teneo meminique senem mihi’ Sardana dixit 695
 ‘hoc dixisse semel “haec patris urna mei.”
 sed quia sola solet secreta recludere mortis

677 tutasque sat] tutas satis CD 678 loca] sedent C
 recepit] recipit L 680 quo] Que D 682 nil] Non C Nec
 D putant] stupent D quos] quod CD 683 dubitantque] du-
 bitant L 684 addubitat ne legat] quae legat an dubitant D
 686 et] sunt CD 687 quouis] quemuis CD haerent] haeret C
 689 quid nominat] qui nominat CD 690 Gnatho] Ergo C ig-
 noro] ignora D 691 littera] litera L 692 legit] refert L
 693 O *maiuscula uiridis* D Tripericii Triperi] Triperitii Triperi
 D Tipericii Tiperi C urna] olla C 695 mihi] m *i. e.* mihi
 LD mi C, *unde inepta distinctione posita totum locum turba-*
uerunt Commelinus et Osann

hora, senis fuerant credita uerba mihi:
 siue dolo seu nos aliam deprendimus urnam
 siue ut desiperet fecerat ille dolor. 700
 uae mihi, sperabam felicia tempora, cogor
 ponere spem; capta est fraus mea fraude senis.
 uae mihi, qui spatia terrarum immensa cucurri,
 ut labor iste daret ossa legenda mihi.
 spes minuebat iter, et spe fallente laborem 705
 quidquid dulce fuit, spe pereunte grauat.
 Gnatho patere iubet quidquid celatur in olla,
 ne uel in errorem turpius error eat.
 ictibus oppositis uenientem Sardana dextram
 sustinet et 'quid' ait 'ossa uidere iuuat?' 710
 funeris esse fidem dant argumenta sepulcri:
 non impune suo moueris ossa loco.
 manibus ira sua est: quas laesae sustinet urnae
 poenas, has sceleris exigit umbra memor.
 utilius reputo, quoniam sperare uetamur, 715
 ut subeant sterili gaudia longa spei.
 confixi Querulo fortunam uelle redire;
 ne pateant aditus, credulus arma tenet.
 qua lateri paries extrinsecus deficit et se
 non bene contingit, incidat olla lari. 720

698 fuerant] seruant L credita] condita L 699 depre-
 dimus] deprehendimus D urnam] ollam C ossam D 700 de-
 siperet] deciperet D 701 uae] *Ve libri (et sic semper)*
 703 qui] quot D spatia] spacia LD 706 quidquid] quicquid
 CD grauat] perit D 707 quidquid] quicquid CD celatur] late-
 bat D 708 turpius] temporis C 709 oppositis] appositis,
nescio an o ex a corr. L oppositus D, *fortasse recte* 711
 sepulcri] sepulchri LC 713 quas] qua C 717 confixi]
 Confixi D 720 contingit] contingat L *dein fortasse ras., la-*
cuna parua, potest fuisse ant, cogites de continuat *phrasi Liui-*
ana et Ouidiana

accurret Querulus irasceturque sepulcro :

hunc tritauī tumulum iam sciat ipse nepos.

omnia perdidimus, sed et hic simul; omnia nil est.

spem probat euentus: damna fuere spei.

lucra ferent curas post perdita lucra, secundam 725

uim delectandi post lucra ludus habet.

error in errorem crescit, fraus fallitur ipsa,

it dolus in fraudem, fit dolus ipse dolus.’

‘fiat’ ait Clinia, Gnatho fauet, ergo reditur

missaque per rimam fecerat urna sonum. 730

fracta minutatim monstratum transtulit aurum

in ius alterius, quod fuit ante suum.

Pantolabus, cuius curae custodia partis

cesserat illius, ‘huc ades’ inquit ‘here!

en redit arca tibi: cum multo faenoris usu 735

aurum quod tulerant rettulit olla tibi.

plus fecere dei quam quod sperare liceret,

fraus fallit fures; stant tua tuta tibi.’

aurum colligitur, numerantur mille talenta.

auri tutelam fortior arca capit. 740

mens ad laetitiam Queruli non sufficit: infra

materiem remanent gaudia saepe suam.

721 accurret] Occurret D sepulcro] sepulchro LC 722
 hunc] atque CD tritauī] in aui D mnaui C iam sciat] nesciet CD
 ipse] esse CD 723 hic simul] haec tamen CD 725 lucra
 ferent curas] ludicra curremus C ludicra curemus D 730
 urna] olla C 731 monstratum] furatum C 732 suum] so-
 lum L — ante u. 733 Pantolabus Gnato Sardana querolus D
 733 P littera miniata D Pantolabus] Pantalobus L Pantala-
 bum C 734 here] ei C 735 en redit arca tibi] Ecce re-
 portata CD faenoris] fenoris LD foenoris C 736 rettulit]
 retulit LD 737 dei] dii D 740 fortior] firmior CD 741
 laetitiam] laeticiam LD et sic infra 742 materiem] Materiam D

ergo minus Querulus quam sint sua gaudia gaudet
 atque in laetitia deficit ipse sua.

Sardana qua recipit oblatum rimula uisum, 745
 dum sibi uestigat ludicra, damna uidet.
 'hei mihi' clamauit 'aurum latitabat in olla;
 hei mihi. decepta est fraus mea fraude mea.
 heu mendax titulus! cur ossa uocauerat aurum?
 hypocritae tituli fraus mea fraude perit. 750
 uae mihi, uae Cliniae, uae uae tibi, uae tibi Gnatho!
 iam sine uae nobis non erit ulla dies.'
 confusi stupuere, dolent: dolor exit in iram:
 fraudis in auctorem debita poena redit.
 hostes inuenit sibi quos sperabat amicos 755
 Sardana. non una fugit uterque uia.
 laetus adest Querulus: 'quis' ait 'delitigat illic
 nec mea turbare limina lite timet?'
 fecerat audacem fortuna, superbia creuit.
 sic animi fiunt ad noua fata noui. 760
 Sardana spectatur, cultusque ambage remota
 exutoque mago Sardana uerus erat.
 'exhibitae fidei poenas luo', Sardana dixit
 'aurum consilio reddidit olla meo.'
 se facit ignarum Querulus quasi nescius auri: 765
 'quas canis ambages? quid mihi garris?' ait.

745 oblatum] ablatum D uisum] uisu C 747 clamauit]
 clamabat C uu. 749 750 desunt in L 750 hypocritae]
 Ypocrite D 753 exit in] eximit L 755 sperabat] sperauit
 C 756 Sardana ñ una] in ras. quae induxi L 757 deli-
 tigt] dilitigt L illic] istic D istis C 760 fiunt] fuerant L
 762 exutoque mago] Exuitur ymago C erat] erit C 763 ex-
 hibitae] Exhibite D 765 ignarum] ignotum L quasi] omis. L
 nescius auri] nesciat aurum C

‘Sardana tune meus, tune ille es Sardana, patri
 et comes et seruus auxiliumque uiae?’
 ‘ille ego sum,’ dixit ‘tibi missus, ut olla reposta
 redderet indicio mille talenta meo. 770
 monstraui primo, quoniam te fallere possem;
 sic in commissa est fraude probata fides.’
 Arbiter inciderat liti. cui Sardana ‘nostris,
 o bone, iudiciis, Arbiter,’ inquit ‘ades,
 arbitrioque tuo dissensio nostra quiescat; 775
 et ius et fidei praemia pende meae.
 uictus morte senex “habeo, mi Sardana”, dixit
 “ollae commissa mille talenta domi.
 tu tibi sume decem; Queruli sint cetera. tempta
 si uel adhuc didicit prouidus esse sibi. 780
 furto deme prius furataque redde talenta:
 passus damna semel cautior esse solet.
 cognita sollerter, temere nescita cauemus:
 qualiter euadas, scita pericla docent.”
 furor, reddo, fidem conseruo senique tibi que, 785
 sed furando seni, restituendo tibi.
 fraus fuit absque dolo, furtumque fidele, probata est
 in furto pietas, in pietate fides.’

767 ille es] es ille D Sardana patri] sardina patri L
 768 uiae] ue L 769 reposta] reporta D 771 possem] pos-
 sum L 772 in commissa] in commisso D in promissa C *ante*
u. 773 Arbiter Sardana querolus D 773 A *maiuscula miniata*
 L, *maiuscula uiridis* D ARBITER *quasi initium libri noui*
 C Sardana] sardina L 774 o bone] Obtine L 775 dis-
 sensio] defensio CD 776 praemia] praeima C pende] prende
 L pande D meae] mei C 779 Queruli] querolo D 781
 deme] sume D 783 sollerter] sollert L 785 reddo] redde
 L *uu.* 786 787 *erasi sunt in L fortasse suppositicii*, abs-
 que *non inuenitur apud Vitalem nisi hoc loco* 787 fraus]
 rat Fraus (*sic*) D furtumque] fit utrumque C

Arbiter 'emeruit Querulum tua, Sardana,' dixit
 'fraus sine fraude; fides est tua digna fide.' 790
 uera putat Querulus, in partem Sardana uenit,
 fert lucra ficta fides, lis cadit. acta placent.

792 ficta] facta L

Explicit Comedia Triperi Incipit Comedia Vlfi L Vitalis gal-
 lici blesensis allularia explicit D Vitalis Gallici Blesensis Aulu-
 laria explicit feliciter C

METRICA GRAMMATICA MEMORABILIA

- a modo = *posthac more medii aevi* 242. 665
- abaci pagina mendax 355
- Achiua lingua = *Graeca* 301
- Aegoceros sidus 591 *uide quae dixi s. u. genesis*
- Aeneadae = *Romani* 406 *more Lucretii Ouidii al.*
- aetheris deus 469 *cf. Vergil. Aen. XII* 140
- Amphitryon comoedia 27
- anxius *c. infinitiuo*: mens anxia quaerere uerum 67
- Arbiter 773. 774. 789 *luditur cum nominis ambiguitate* 774. 775
- Aristoteles et Plato *Graecorum gloria Romanis alioquin inferiorum* 401
- astra 329. 590
- Aulularia comoedia 27 *explicatur nomen* 23
- beare uox auctori familiaris 25. 390. 396. 437. 467
- bilinguis 570
- bolismus = βούλιμος 123 *medici dixere bolismum, scilicet esuriem, quae solet esse cani. foede errauit auctor: alius enim est bolismus, alius appetitus caninus. cf. de bolismo Auicennae lib. III fen 13 tractat. 2 cap. 15 (editionis Mongii et Costaei, Venetiis 1564): 'est quae no-*
- minatur fames uaccina: et ipsam quidem antecedunt plerumque fames canina (l. caninae), et destruitur appetitus post ipsam: et quandoque non, immo destruitur appetitus omnino incipiendo. et est fames membrorum cum satietate stomachi. sunt ergo membra famelica ualde, et indigentia nutrimento, et stomachus respuens ipsum.' diuersa ab hoc morbo est fames canina, de qua egit Auicenna l. I. cap. 12*
- Caesaris arma 465 *cum nituit Caesare Roma suo* 693 *cf. Iulius felicitis nominis exemplum* 51
- cancer sidus 592 *uide quae dixi s. u. genesis*
- cartae 365. 366
- Clÿnia *passim*
- comoedia uocatur *Aulularia a Vitali* 17. 23
- Coronide natus — quo nullum maius Graecia numen habet 470
- credulitas *in bonam partem christianorum more* 180. 615. 616 *credulus in malam partem* 331. 718
- delitigare 757 *cf. Horat. epist. II* 3 93
- dexter pes praeeat 617 *cf.* 634

diligere *prisco sensu* 346?
emerere aliquem 789 *more Ouidiano*

ex tunc 93

fāc 647

Faenon *sidus Saturni* 593
infelix omen mortis 598 *o breuis in obliquis*: Faenōna 593
Faenōnis 598

Faeton (*bisyllabon*) *Iouis sidus* 595

fatum *passim*, = mors 141

fidelis = *credulus* 685

Fortuna irata 93 ad opes inuitat 315
Fortunam Querulus questuque odioque fatigat 323
idem ac mala Fortuna in Querolo comoedia (quae Vitali alibi uocatur sors iniqua, inimica) 717
fortuna = sors 351. 437. 580

funeris ordo 227. 247

gaudere *de sideribus* 600 *dictio mathematicorum*, cf. *Firmicum passim*

genesis: iam genesim deprendo tuam 589 *cfr. Querol. 3413*
collegi omnem iam genesim tuam. — *cum genesis in Querolo miro modo mixta sit ex mathematicorum sapientia et iocis auctoris, Vitalis doctrinam astrologorum fide expressit in describenda constellatione maxime infausta, nam linea solstitialis ea est, quae cum iungat Capricornum extremum cum Cancro, ducta sit per oculum eius qui astra obseruat, per Capricornum, per Cancrum. hoc est quod dicitur* 591 'qua linea' etc. *oritur Capricornus: eius rex (593) est Saturnus. rex sideris ea est stella, quae summo cum fulgore in eo posita quasi do-*

minatur. est autem Saturni sidus infelicissimum. iuxta eum in Scorpionis cauda Piron uidemus. Iouis autem sidus retrogradum est (595), h. e. aduersus solem positum ut fortasse ne uideri quidem possit, et Venus e Libra pulsa, h. e. a duabus prioribus stellis remota 'iacet hebes'. itaque faustae duae stellae impotentes, dominatur Saturnus malignus, cui adiunxit poeta Piron, sine dubio alterum sidus infaustum. quis hic esse potest nisi Mars? qui a rutilo fulgore uocabatur Πυρρεια, quod nomen transit ad Latinos (cf. Martianum Capellam passim). huius itaque nominis corruptam formam habemus Piron (siue Pyron); haud aliter quam bolismus 123 graeca uox est βούλιμος. — licet fortasse adnotare hanc constellationem plane contrariam esse faustae illi quam ex iisdem stellis compositam bene descripsit Schiller in Wallenstein's Tod 9—24

Gnātho *passim*

gradatio: de consumptore medici fecere uoracem 125

Graecia pauper, Romanis subdita sed artibus et philosophia superior 397. 401. 517 sqq. *uide quae collegi s. u. Roma*

Graius orbis 608. 609

Herculeus labor 465

horror uacui quem dicebant olim describitur 651 sqq.

hypocritae religio 632 hypocrita titulus 750

impraeconsultus 342

- improcuratus 246
 Iulius felicitis nominis exemplum 51
 Lachesis 186
 Lar *passim*, *ambiguo sensu* 91.
 92. 97. 105. 590 sqq. *plural.*
 7. 181. 634. 673
 late 642 *lätius* 551
 Latius 608 Latios genus esse
 deorum 399
 Libra *sidus* 596
 linea solstitialis 591 *uide quae
 dixi s. u. genesis*
 littera = *litterae*: tu cui nota
 magis est littera Graeca 691
 magica ars 328. 495 magus 339.
 495
manium ira 713
 medica ars *irridetur* 123 sqq.
sanat non sine doloribus 169
 sqq.
 munire prece limina 627. 633
 ne *interrogatiuom miro modo
 praepositum* 684
 necessarius 73. 76. 78. 79
 omen funeris 109. 110 mortis
 (Faenonis) 598 in dubiis qui-
 libet omen habet 622 omen
 in aede bonum 635. 636
 oriens *Capricornus* 591. 593
 Palladis arces 335. 370
 Paulus *nomen Sardanae serui
 post manu missionem* 242.
 280. 282. 513. 563. 603. 608.
 610 Pauli Romani consulis
 heres 281 Paulo consule na-
 tus 513
 Phoebus = *sol* 669. 670
 Piron 594 *uide quae dixi s. u.
 genesis*
 Plato 71 *et sic semper pro-
 ducta priore in hac fabula:
 contra corripitur in Amphitryonis*
 u. 179. 401 *bis* —
 somnia Platonis 81 augusti
 nominis heres Plato 63 qui
 docuit superos Plato 166 *quid*
 Platona ueremur 401 *eius doc-
 trina de dis et fato* 71 sqq.
 157 sqq. *cf.* Lar Platonicus
 165
 Plautus 11. 20. 21. 23. 24. 25
bis 26
 pori corporum 654
 prosiliit 530 *ut Seneca Petro-
 nius Lactantius*
 Pythagoras 64. 65
 Querulus *passim*
 quia *cum indicatiuo pro accu-
 satio cum infinitiwo* 9
 quod *et ut in eodem enuntiato*
 197—198
 quoniam *cum indicatiuo pro
 accusatiuo cum infinitiwo* 771
*idem semel itenque in fine
 legitur in Querolo fabula
 pg. 596*
 rapere iter 663
 respondere iram 597 *de side-
 rum decretis dictio mathe-
 maticorum*
 Roma beata uiris 396 potens
 397 deum sedes magnorum
 patria regum 515 sui iuris
 prodiga 516 *Romanorum po-
 tentia opposita Graecorum
 tenuitati sola philosophia su-
 periorum* 395 sqq. 424 sqq.
 515 sqq. *qui loci fortasse
 aliquid ualent ad definitio-
 nem aetatis. in Querolo fa-
 bula nihil eius modi* — Ro-
 manum genus et linguam
 praeponit Achiae 301 Ro-
 mani lingua 353 Romanum
 nomen 424 Romana iuuentus
 425 Romana mala, prospera
 429 Graecia Romanis debet
 duces 518 Romanum numen
 520 Romanae gloria gentis 603
 Romulus orbis 398 *ut gens
 Romula Horatius, Romula
 tellus Vergilius al.*
 Sardana *passim*

- citus *passiuo sensu* = *cognitus*:
 scita pericla 784 *ita* nescita
 783
 signa *magica humi ponuntur*
 628
 Socrates *augustum nomen* 64
 sol *sidus* 595
stellae: mea quod comoedia
 fatum nominet et stellas 17
 uim facio stellis 599 *con-*
stellatio 589 sq. *uide s. u.*
genesis
 substantia nescia densari 655
syncope: reposta 769 pericla 784
 talenta mille *thensaurus patris*
Queruli 222. 240. 271. 274.
 739. 778. 781
 temerē 206. 783
 tot empta = *tanto pretio* 197
 uel adhuc = *nunc saltem* 780
 Venus *sidus* 596
 uibratus sol 595 = *fulgens.*
ita comparatiuo numero utun-
tur Martianus Capella I 39
et Ausonius Epist. XXI 26
 uictus *suprema fateri* = *coactus*
 311
 Vitalis 26. 28
 umbra = *manes* 714

- Veterum poetarum locos
 magis minusue mutatos in
 opusculum suum recepit Vi-
 talis non paucos maxime Ovi-
 dianos. exempla adscribam
 aliquot.
 Aulul. u. 20 *Ouid. fast. III*
 474 eadem crimina Bacchus
 habet
 u. 23 *Ouid. metam. VIII* 230
 quae nomen traxit ab illa
 u. 63 *Ouid. metam. XV* 819
 nominis heres
 u. 71 *Ouid. amor. I* 310 ausus
 in arcanas
 u. 122 *Ouid. metam. VIII* 832
 cibus omnis in illo — causa
 cibi est
 u. 225 *Lucan. V* 281 coniugis
 illabi lacrimis
 u. 273 *Ouid. metam. III* 271
 nec sum Saturnia, si non
 u. 289 *Ouid. fast. I* 373 ille
 sua faciem transformis adul-
 terat arte
 u. 368 *Ouid. metam. XIII* 15
 quae sine teste gerit
 u. 568 *Horat. carm. I* 28²⁷
 multaque merces, unde po-
 test, tibi defluat aequo ab
 Ioue
 u. 651 *Ouid. metam. I* 30 et
 pressa est. grauitate sui cir-
 cumfluis umor

BONNAE TYPIS CAROLI GEORGI UNIV. TYPOGR.

Sat 8

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

DUE OCT 15 1960

1506160

RECEIVED

